N°. 21. Donderdag 3 Augustus 1905. 5de Jaargang.

HET KOLONIAAL WEEKBLAD

Orgaan der Vereeniging OOST EN WEST.

Abonnementsprijs per jaar.

Vrij aan huis of franco per post binnenland *bij vooruitbetaling*. ƒ 1.50
Voor Oost-Indië en het Buitenl. » 2.50
Afzonderlijke nummers. . . . » 0.05

Prijs der advertentiën.

Per regel . . . . ƒ 0.10
Bij plaatsing van 300 regels . - 0.09
» » » 1000 » . - 0.08
» » » 3000 » . - 0.07

Mededeelingen of **Ingezonden Stukken** moeten worden geadresseerd „aan de Redactie-Commissie", en gezonden aan den *Voorzitter*, G. E. V. L. VAN ZUYLEN, **7a Heerengracht** of aan den *Secretaris*, H. L. VORSTENBOS, **42 Witte de Withstraat,** beiden Den Haag.

Voor de **Administratie,** ook wat betreft **Abonnement** en **Verandering van woonplaats,** wende men zich tot den Heer W. VAN DER ZIJL, **212 Riouwstraat.** voor **Advertentiën** tot de Uitgevers-Maatschappij „HET GEMEENSCHAPPELIJK BELANG" ***NIEUWE MOLSTRAAT 20,*** beiden Den Haag.

Dit nummer bestaat uit Twee Bladen.

Inhoud van dit nummer.

Imperialisme.

II.

Nu wij voor de schrijftafel zitten om ons hoofdartikel van de vorige week te vervolgen, beseffen wij eerst hoe moeilijk het zal zijn om tegen den stroom in (*), overtuigend aan te toonen, dat uit het imperialisme, zooals dit o. a. door Dr. E. B. Kielstra en het *Algemeen Handelsblad* wordt gepredikt, in de toekomst en vooral, in de verre toekomst, voor ons koloniaal bezit schadelijke gevolgen moeten voortvloeien. Wanneer wij aan ons betoog den naam van Dr. K. vastknoopen, dan is dit volstrekt niet omdat wij dezen, in den regel hoogst vredelievenden geschiedkundige, als den voornaamsten drager der imperialistische beginselen of den uitvinder der annexatie-leer beschouwen, doch eenvoudig omdat hij is de koloniale medewerker van het in den regel imperialistisch gestemde *Amsterdamsche Handelsblad*.

Stonden wij voor het vraagstuk den vader der koloniaal-imperialistische theoriën in Nederland aan te wijzen, dan zou er, vóór wij een antwoord konden geven, nog heel wat gesnuffel in boeken en geschriften noodig zijn. Gelukkig echter, doet het niets ter zake, wie er voor het eerst op het denkbeeld is gekomen, dat de glorie en het belang van Nederland gelegen zouden zijn in het uitoefenen van direct *gezag in gansch Insulinde*.

Koning Willem I was reeds van meening, dat men zou moeten streven naar de opperheerschappij over gansch Sumatra en in overeenstemming hiermee zou, naar men ons heeft verteld, een invloedrijk man uit dezen tijd, op eene kaart van genoemd eiland, hem bij het houden van besprekingen voorgelegd, eene streep hebben gehaald door het woord «onafhankelijke» overal waar dit op die kaart nog voorkwam!

* *
*

Als inleiding tot ons betoog, kunnen wij gebruik maken van het verhandelde in de bijeenkomst van 25 October 1901 der «Vereeniging ter beoefening van de Krijgswetenschap», waar de heer J. P. Michielsen, toen kapitein van den Indischen Generalen Staf met verlof in Nederland, eene voordracht hield over: «Het verband tusschen de Staatkunde en de Strategie in onze Indische Oorlogen.»

Wij herinneren ons nog best, dat wij dien avond met veel genoegen de voordracht van dezen half-imperialist hebben aangehoord omdat hij verscheidene zeer goed doordachte stellingen verkondigde, gegrond op humane beginselen en met de belangen van den overheerschten inlander rekening houdende. Hij wees vooral op het aanmerkelijk verschil tusschen de oorlogen, die onderling gevoerd worden door Staten met eene georganiseerde legermacht, en tusschen onzen krijg met de Inlandsche volkeren van de Oost-Indische eilandengroep, waar geen gevormd leger tegenover het onze wordt gesteld, doch waar het Indische volk te wapen loopt om zijne onafhankelijkheid of zijne vrijheid als 't heiligste recht te verdedigen tegen den indringer, die immers «indringer» blijft, al komt hij ook, naar eigen meening, met de beste bedoelingen.

Bij den strijd tusschen georganiseerde legermachten moet het oorlogsbeleid er op gericht zijn om 's vijands strijdkrachten zoo spoedig mogelijk geheel of ten deele te vernietigen, doch geheel onjuist zou dit stelsel zijn in onze Indische oorlogen, want 't vernietigen der strijdkrachten is tevens het uitroeien der bevolking en daargelaten, dat dit niet zou zijn overeen te brengen met de wijze van oorlogvoeren eener beschaafde natie, zou het tevens rechtstreeks indruischen tegen ons eigenbelang. «Dat belang toch brengt mede, — zoo zeide de spreker: — dat wij van onze tegenstanders van heden rustige onderdanen vormen in «de toekomst, en dat wij dus trachten den oorlog «ten einde te brengen met zoo weinig mogelijk «menschenoffers, ook aan de zijde des vijands. «Reeds hieruit volgt, dat, ook tijdens den oorlog, «de staatkundige leiding de hoofdrol behoort te «blijven vervullen, en dat, zoodra de omstandig«heden ons daartoe in staat stellen, in hoofdzaak «de weg van overreding gevolgd zal moeten wor«den, om den vijand te bewegen zich aan onze «eischen te onderwerpen; — van de wapenen «wordt alléén gebruik gemaakt, zoover als noodig «is, om hem tot het besef te brengen, dat wij, «desgevorderd, in staat zijn, ook langs den weg «des gewelds de inwilliging dier eischen af te «dwingen.»

Wij zouden. in dien geest, nog veel meer uit het verslag der voordracht van den heer M. kunnen aanhalen, en zullen dit dan ook nog een paar maal doen, om aan te toonen hoe bij hem de gedachten en gevoelens, wat betreft de verhouding en de verplichtingen van den overheerschenden Staat tegenover de inlandsche bevolking, met de onze overeenkomen.

* *
*

Één punt van kapitaal verschil bestaat er echter tusschen zijn staatkundig stelsel voor het beheer der kolonie en het onze. Wel wijst ook hij er op, dat de personeele en financieele krachten van Nederland niet toelaten om overal in Oost-Indië een *direct* bestuur in te voeren en hij is dus van meening, dat het einde van een gevoerden oorlog tegen een onafhankelijken staat of tegen een ontrouwen bondgenoot niet altijd behoeft te zijn annexatie van gebied; ook het bestaande gezag kan, mits waarborgen van degelijkheid opleverende, als bondgenoot of vasal worden bevestigd.

Duidelijk verklaarde Michielsen echter in den aanvang van een, daartoe strekkend, afzonderlijk hoofdstuk, dat annexatie van het land, waarmede wij in oorlog geraken, ontegenzeggelijk als het meest afdoende middel moet worden beschouwd om een duurzamen toestand van rust en orde in het leven te roepen. Annexatie, zoo zegt hij «brengt met zich mede de vestiging van «een goed geordend Europeesch bestuur, waar«mede gepaard gaat de uitoefening eener nauw«lettende contrôle op de handelingen en de wijze «van optreden tegenover de inheemsche bevolking «van Inlandsche hoofden, priesters en andere in «eene Inlandsche maatschappij op den voorgrond «tredende personen, die bij gebreke daarvan, «wellicht niet zou nalaten enkel ten onze nadeele, «te streven naar vermeerdering van eigen gezag en «invloed.

«Is eenmaal een normale toestand ingetreden, «dan kan dus, het geannexeerde gebied, *bij ge«noegzame activiteit van de zijde der besturende «ambtenaren* en aannemende, dat wij zelf niet «*door onoordeelkundige bestuursmaatregelen aan«leiding tot ontevredenheid onder de bevolking «geven*, de kans op rustverstoringen van eenigen «omvang bepaald gering worden geacht.»

Is het echter wel zoo zeker, vragen we, dat overal waar in Indië een goed geordend Europeesch bestuur werd gevestigd, ook eene nauwlettende contrôle wordt uitgeoefend op de handelingen der Inlandsche hoofden en priesters, ook in hun optreden tegenover de inheemsche bevolking?

Kan die contrôle, in ieder geval, niet minstens even goed verkregen worden in de huishouding van een vasal? Is dit niet geheel afhankelijk van de overeenkomst die men sluit en de middelen die men vaststelt om contrôle op het trouw betrachten daarvan te verzekeren? Zou men denken, dat Lord Cromer b.v. niet nauwkeurig weet, hoe de houding der Egyptische machthebbers en grooten is tegenover het volk?

En, waar wij, in de, het laatst uit het verslag der Voordracht overgenomen alinea een paar regels cursiveerden, denkt men daar niet onmiddellijk aan den thans nog niet geheel uitgevochten Bandjereeschen krijg, die in 1859 met afschuwelijke moordtooneelen begon en in hoofdzaak te danken was aan hoogst onoordeelkundige bestuursmaatregelen, die het recht miskenden en een onwaardige brachten op den troon van het onder onze leiding staande Bandjereesche Rijk.

* *
*

Zou bij voldoende activiteit der elkander opvolgende bestuursambtenaren te Macasser, en bij het in tijds nemen van oordeelkundige maatregelen op Celebes de toestand zijn ontstaan, die thans op nieuw een ernstigen oorlog met Boni heeft noodig gemaakt? Want het is volkomen onjuist en dus onbillijk tegenover hen, die in 1860, de leiding der politieke zaken in O.-Indië hadden, dat ze als anti-imperialisten half werk hebben verricht.

Hooren wij hoe de heer Michielsen daarover dacht, na in de bureaux van den Generalen Staf, van het verband tusschen Staatkunde en Strategie bij de Indische oorlogen eene vergelijkende studie te hebben gemaakt; wij citeeren:

«De tweede (Bonische) expeditie onderscheidde zich van de eerste door haar niet minder doortastend, maar wel veel meer gematigd handelen. Krachtig werd opgetreden, voor zooveel dit voor de bereiking van het militaire doel van den oorlog noodig was; maar in stede van het land te vuur en te zwaard te verwoesten, werden, waar wij ook kwamen, de woningen en bezittingen der bevolking gespaard. De gunstige gevolgen hiervan bleven niet uit. Reeds zeer spoedig na de vermeestering van Sindjai kwamen de daar tehuis behoorende hoofden met hunne onderhoorigen in onderwerping, zoodat dit gebied, dat van het Bonische rijk werd losgescheurd, in korten tijd was gepacificeerd. En ook nadat de hoofdplaats van Boni veroverd en het meer binnenlands gelegen Palakka door onze troepen bezet was, verkreeg men alras vredelievende aanraking met de in het eigenlijke Kroonland gevestigde bevolking. Gebruik makende van deze gunstige verandering in de stemming der Boniërs ten onzen opzichte, achtte de Commandant der expeditie, die tevens de functie van Gouvernements-commissaris vervulde, thans het oogenblik gekomen, om door politieke onderhandelingen de machthebbenden des lands tot inwilliging van onze eischen te bewegen. Dienovereenkomstig richtte hij een brief aan de leden van den Bonischen Hadat (Rijksraad), waarin hun werd medegedeeld, dat de Vorstin op grond van het recht van overwinning van den troon vervallen was verklaard, en waarin zij werden uitgenoodigd tot de verkiezing van een nieuwen vorst over te gaan, onder welke voorwaarden hun de vrede en het sluiten van een verbond werden aangeboden. Aanvankelijk was de uitwerking van dit schrijven wel is waar gering, vermits slechts één der zeven leden van den Hadat dientengevolge enkele dagen later in onderwerping kwam, terwijl de overigen voorshands taal noch teeken van zich lieten hooren; doch bij de verdere voortzetting der operatiën bleek ondubbelzinnig, dat de bevolking hare zaak geheel van die van de Vorstin en hare partij had afgescheiden. Pasempa, bijgenaamd het sterke, viel zonder slag of stoot in onze handen, en ook bij den lateren opmarsch naar Pampanoea, het rijke, behoefde geen enkel schot te worden gelost, maar viel aan de troepen van de zijde der Boniërs een zeer welwillende ontvangst ten deel. Het was dus duidelijk, dat 's vijands weerstand voor goed gebroken was, en dat de bereiking van het staatkundige doel van den oorlog verder in hoofdzaak zou afhangen van de meer of minder tactvolle wijze, waarop de onderhandelingen zouden worden gevoerd. Dit laatste in bijzonderheden na te gaan, zou ons te veel tijd in beslag nemen; genoeg zij het daarom hier mede te deelen, dat inderdaad het beoogde doel ten volle werd bereikt In eene bijeenkomst van verreweg de meeste rijksgrooten, den 28en Januari 1860 te Palakka gehouden, had de verkiezing van een nieuwen Vorst van Boni plaats, tot welke waardigheid met algemeene stemmen geroepen werd de prins Aroe Palakka. Van dezen prins, die reeds door zijne geboorte een wettig recht op den troon kon doen gelden, mocht, nu hij door onzen steun daarop geplaatst was, verwacht worden, dat hij zich zou onderscheiden door trouw aan het Gouvernement, en meer dan eenig ander bood hij dus waarborgen aan voor de stipte nakoming van het met Boni te sluiten nieuwe contract, waardoor dit rijk van den rang van bondgenoot tot dien van vazal werd teruggebracht. De uitkomst heeft deze verwachting niet beschaamd. Tot op den huidigen oogenblik toch zijn sedert onze betrekkingen met Boni van vriendschappelijken aard gebleven zoodat van de tweede Bonische expeditie naar waarheid kan worden getuigd, dat zij, althans voor zooveel het Bonische rijk betreft, met volledig succes is bekroond; een succes, dat zoowel te danken is aan het beleid, dat bij de krijgsoperatiën en bij de staatkundige onderhandelingen heeft voorgezeten, als aan de humane wijze, waarop de oorlog werd gevoerd.»

Is nu in later jaren *aan de gesloten overeenkomsten niet met kracht de hand gehouden*, hetgeen in 1903 bij het aftreden van den toenmaligen gouverneur duidelijk bleek, dan zegge men nu niet, dat dit aan half-werk in 1860 te wijten is.

Nog onbegrijpelijker dan de beschuldiging, dat vroeger op Boni half werk werd verricht is het beweren, dat het Atjeh-getob van vóór 1896 iets met anti-imperialisme zou te maken hebben. Hierover handelen wij in een slotartikel.

(*) Hoe sterk die stroom van volgelingen langzamerhand ook in Indië wordt, moge o. a. daaruit blijken, dat in een paar Indische bladen, die wij per laatste mail ontvingen, de vraag werd gesteld of het, nu we toch aan den schoonmaak zijn, geen tijd zou worden ook Tidore maar onder rechtstreeksch bestuur te brengen.

Merkwaardig vooral door den toon is hetgeen aan *de Padanger* uit het eiland Siberoet geschreven wordt over ons optreden op de Mentawei-eilanden: „Het zal wel niet zoo'n vaart loopen met de vijandelijkheden en mochten de Mentaweiers er werkelijk „brutaal" voor zijn, dan zal een enkel salvo uit onze „spuitjes" waarschijnlijk meer dan voldoende zijn om hen een toontje lager te doen zingen."

Week-Overzicht.

Wij ontvingen per laatste mail, het eerste nummer van *De stem van Indië*, Sociaal-economisch Weekblad, Orgaan der Vereeniging «de Indische Bond».

Er is vroeger wel eens aan gedacht of niet het Koloniaal Weekblad in tijdschriftvorm zou kunnen worden omgezet, dat dan echter ook zijn zelfden naam en titel zou kunnen behouden en niet zooals 't *Bondsblad* zou behoeven te worden bijgezet.

Het eerste nummer van het nieuwe Weekblad bevestigt den, in de laatste tijden door ons verkregen indruk, dat de Indische Bond op den weg is om een krachtig lichaam te worden, dat gunstigen invloed kan uitoefenen in de periode van overgang tot meer gevoel van eigen ikheid, die Oost-Indië blijkbaar is ingetreden.

Het nieuws betreffende Boni was in 't begin der week uiterst schaarsch. Ietwat zonderling leek het regeeringsbericht, volgens hetwelk van een oprukken van uit Kaap Patiroe moest worden afgezien wegens watergebrek en terreinbezwaren. En we konden er in komen, dat een inzender v. M. in de *Nieuwe Cour.* van den 29en Juli ll. van zijn vrees deed blijken, dat er iets niet in den haak is met voorbereiding als anderszins dezer expeditie naar een streek, welker kust nu reeds drie eeuwen lang door de onzen werd bevaren. Zou men den te verwachten tegenstand langs de aanvankelijke geprojecteerde operatielijn onderschat hebben en nu tot beter inzicht gekomen, het raadzamer hebben geoordeeld om de koe bij de horens te vatten en door eene landing bij Badjowa zich bij den opmarsch tegen Watampone zoo lang mogelijk van de medewerking van het marine-geschut te verzekeren?

Eindelijk kwam een paar dagen geleden het bericht der tweede landing, die met betrekkelijk geringe verliezen onzerzijds plaats had, terwijl volgens telegram van heden, Watampone zonder slag of stoot genomen is.

In hare vergadering van den 21en Juli ll. keurde de kamer van koophandel en fabrieken te Amsterdam het door eene commissie, bestaande uit de heeren E. H. Crone en O. W. G. Briegleb, opgemaakte concept goed eener missive aan den minister van waterstaat, handel en nijverheid, betreffende het gebruik van kapok voor redding-gordels.

Zijne Excellentie de Marez Oyens had in een schrijven van den 15en Mei ll. der Kamer verzocht haar gevoelen mede te deelen over de beide volgende vragen: „Lijden de belangen van den nederlandschen handel door het verbod „om amerikaansche schepen van met kapok gevulde reddinggordels te voorzien" eenige schade van beteekenis? Zijn tegen dat verbod argumenten aan te voeren, op grond van ondervinding bij het gebruik van kapok in redding-materiaal aangedaan?"

Uit opgemeld concept, dat in hoofdzaak, zoo niet uitsluitend een antwoord geeft op de tweede dezer vragen, blijkt het gevoelen der Kamer, op grond van haar verstrekte gegevens, dat kapok van de beste kwaliteit, doch uitsluitend het Java- en Celebesproduct, als vulmateriaal van reddinggordels in niet geringe mate de voorkeur verdient boven kurk, en dat deze kapok geroepen is mettertijd andere tot nu toe voor redding-materiaal gebezigde vulstoffen te verdringen.

Intusschen blijkt daaruit tevens dat, terwijl in het buitenland, o. a door de hoogste duitsche en fransche marine-autoriteiten, de uitstekende eigenschappen van de kapok voor het hier bedoeld gebruik erkend worden, dit product onzer eigen kolonie het bij onze handels- en oorlogsmarine moet afleggen tegenover het uit den vreemde aangevoerde kurkmateriaal.

We kunnen dan ook niet anders dan den wensch der Kamer onderschrijven, dat door wettelijke regeling, die voor redding-materiaal het gebruik van de beste vulling zal voorschrijven, een einde worde gemaakt aan de bestaande bevoorrechting van een buitenlandsch product boven een voortbrengsel onzer eigen kolonie, niettegenstaande dit laatste de voorkeur blijkt te verdienen.

Aan het Voorloopig Verslag op de ingediende Tariefwet, valt te ontleenen, dat ten aanzien van de posten, voor de koloniën van belang, thee, notenmuskaat, foelie, nagelen, gember, vanille, peper en tabak bezwaren werden geopperd tegen de voorgestelde regeling.

Het is ons niet mogelijk in dit overzicht een résumé daarvan te geven, zoodat we meenen te moeten volstaan met verwijzing naar de *Ind. Mercuar* van 25 Juli ll., waarin een uittreksel uit het V. V. met betrekking op bedoelde posten werd opgenomen.

De zaak Vierhout is nu tot 'n oplossing gekomen, doch niet op de wijze, waarop in perskringen werd gehoopt. Het Hoog Gerechtshof te Batavia heeft toch, nadat de raad van justitie te Semarang de, door den heer Vierhout aangevoerde exceptie van het beroepsgeheim had verworpen, de beslissing van genoemden Raad bekrachtigd, daarmede de nog steeds bestaande jurisprudentie handhavende, welke het journalistiek beroep niet rekent onder die categorie, waaraan in rechte vrijstelling kan worden verleend van het afleggen van getuigenis, strijdig met het beroepsgeheim.

Na de gevallen beslissing van het Hoog Gerechtshof, die voor den heer Vierhout zou neerkomen op herhaling van wat hem reeds is overkomen, heeft hij, daartoe door zijn zegsman gemachtigd diens naam bekend gemaakt.

Wat dezen zegsman boven 't hoofd hangt, weten wij niet, maar zoo heel erg zal 't hem wel niet vergaan, daar de betrokkene, naar 't ons voorkomt, alleen aan de groote klok gehangen heeft, wat de plaatselijke klokjes reeds luide den volke verkondigden. Ware Indië Japan, ja dan zou 't er voor dien berichtgever leelijk uitzien.

Dáár bestaat sedert Juli 1899 een wet op het bewaren van militaire geheimen, volgens welke reeds als misdrijf, waarop van 9 tot 11 jaren dwangarbeid is gesteld, wordt aangemerkt het zoeken naar of verzamelen van boeken, kaarten of eenige andere om militaire reden geheim gehouden zaak, mits de betreffende weet waarover wat hij zocht handelt, en zonder dat het noodig is het bewijs te vinden, dat hiervan op ongeoorloofde wijze is gebruik gemaakt of de vijand er mee in kennis werd gesteld. Artikel III van die wet bedreigt zelfs hem, die toevallig en zonder het te weten achter een militair geheim komt, maar er desbewust ruchtbaarheid aan geeft met dwangarbeid van 6 tot 8 jaren.

Het is op zoo'n manier dat kapitein Bongouin te Tokyo er in moet zijn geloopen.

Uit de pers. Reactionnair? Belasting op Javasuiker. *Alg. Hbl.* 28 en 30 Juli ll. Boni *Nieuwe Cour.* van 25 Juli. Nieuwe koers in Indië. Id van 27 Juli. Regentschap Japara id. van 27 Juli. Bedrijfsbelasting op Java. *Alg. Hbl.* 27 Juli ll. Ons militair optreden in Indië. id. 24 Juli ll. Goa. *Vaderl.* van 28 Juli. Chineesche handelsschool. *Bintang Hindia.*

In 't avondblad van 28 Juli tracht het *A. H.* 't van zich af te schuiven, dat 't in een reactionnaire bui was, toen 't voorstelde om de dèsa-verkiezingen af te schaffen en de dèsa-hoofden voortaan, geheel buiten den invloed der dèsalieden om door de Regeering te doen aanstellen.

Het haalt nu als bondgenoot mr. P. Brooshooft in 't geding, onder wiens redactie in *de Locomotief* eene reeks van stukken voorkwam over de dèsa-verkiezingscomedie en de daarmee gepaard gaande groote knoeierijen.

Het blad zegt echter niet, dat ook mr. B. de verkiezingen *afgeschaft* wilde hebben enz. Wij denken van niet, maar mocht het wel 't geval zijn, dan was de redacteur van *de Locomotief* toen niet aan zich zelf gelijk.

Tegen de dèsa-verkiezings-comedie en misbruiken strijden ook wij, maar 't komt niet in ons op eene goede zaak af te schaffen of op te ruimen, omdat het inspanning kost ze te verbeteren.

Amusant is de vergelijking met van Kol, die eveneens »reactionnair« zou kunnen worden genoemd, omdat hij in zijn boek »Naar de Antillen« schreef, dat de ontwikkeling der negers in de Fransche Koloniën, nog niet het standpunt had bereikt om een nuttig gebruik van 't kiesrecht te kunnen maken.

Van Kol zal echter een heel ander kiesrecht bedoeld hebben, dan dat voor hunne eigene dorpshoofden. Bij de meest primitieve volkeren, ook in de oude geschiedenis, vindt men vrije verkiezingen van het hoofd, door alle stam- of dorpsgenooten! Raffles was er de man niet na om iets onhebbelijks aan 't volk onder zijn bestuur op te dringen.

Die kaatst moet den bal verwachten! In het A. H. van 30 Juli, ochtenblad, worden wij zelf als »reactionnairen« aan den paal geslagen omdat wij 't billijk vinden, dat, in de eerste tijden, Oost-Indië een klein deel krijgt van de groote winsten, die, sedert meerdere jaren, met suiker, petroleum en wat dies meer zij, worden gemaakt.

Er staat in dien aanval van het *A. H.* veel te veel, dat de ernstige belangen van Indië raakt om hem hier met een los woord af te slaan, wij komen er dus op terug. Al dadelijk echter de opmerking, dat de insinuatie, dat afgunst in 't spel is bij hen die adviseeren om zeer welvarende groote industriën of cultuurondernemingen hun penning te doen bijdragen in het voor opheffing der inlandsche bevolking noodige geld, geen goed gekozen middel is om aan de kracht van eigen argumenten vertrouwen te doen schenken. Dergelijke voor de tegenpartij kwetsende veronderstellingen, worden in den regel alleen dan te hulp geroepen, wanneer men zich niet heel sterk voelt.

De *Nieuwe Cour.* in haar nummer van den 25n Juli ll. eenige beschouwingen wijdend aan den strijd, die op het oogenblik is aangevangen, wijst er op dat het zaak is de taak, die het bestuur ten opzichte van Celebes heeft aanvaard goed door te zetten en tot een goed einde te brengen. Wat zij daaronder verstaat, leert ons de eisch, die zij aan den bevelhebber stelt:

„Veel hangt hier af van den tact en de bekwaamheden van den leider der expeditie. Een zeer moeilijke taak is dezen in handen gegeven. Het komt er toch niet enkel voor hem op aan den vijand slagen toe te brengen, maar hij moet ze zoodanig weten te richten, dat de tegenstander in ons niet den beul maar veeleer den meester die de vriend kan worden, erkent. Nog meer dan van zijn beleid *gedurende* het gevecht hangt er af van zijn beleid *daarna*, van het tactvolle van zijn optreden, wanneer niet gevochten wordt. Hij moet niet enkel weten te dwingen maar ook te sparen, zijn troepen niet enkel weten aan te vuren om een alles overweldigende kracht te toonen, maar ze zoodanig te leiden, dat hun gedrag, ordelijkheid, discipline, meer nog dan hun moed, eerbied en ontzag afdwingen."

Voorts merkt zij op:

„Niet in toorn, vijandschap, minachting heeft de Indische regeering besloten de vorsten van Celebes ten onder te brengen, maar veeleer moet zij zich beijveren door middel dezer expeditie den grondslag te leggen voor een gezonder en hechter soort vriendschap met vorsten en volken van die landen dan is voorgekomen uit de bepalingen van het Bongaaisch tractaat."

En nu de conclusie:

„Noodig is, dat de Indische regeering, welken loop de gebeurtenissen ook nemen mogen, met onwrikbare vastheid de hand houde aan het eenmaal begonnen werk en zich niet tot verslapping late verleiden voor en aleer het werk tot een volmaakt goed einde zal zijn gebracht. Om haar daartoe in staat te stellen is de steun noodig van Opperbestuur en Volksvertegenwoordiging, Wij verwachten dan ook dat, wanneer de Staten-Generaal wederom bijeengekomen zijn en de minister van Koloniën op een eventueel hem te stellen vraag de meest velledige inlichtingen omtrent deze expeditie en haar oorzaken en aanleiding zal hebben gegeven, de Kamer duidelijk en krachtig haar wensch zal te kennen geven, dat niet worde gerust alvorens op Celebes schoon schip zal zijn gemaakt en zij onbewimpeld zal uitspreken, dat half werk haar een gruwel is."

Door zulk een uitspraak vast te binden aan een bizonder geval, zou n.o.m. de Kamer zich zelf geen compliment maken. Half werk moet als regel in alles worden geschuwd.

De heer L. Lange, die te voren in dit weekblad zijn denkbeelden uiteenzette omtrent de bevordering van den bloei van Indië door spoorwegaanleg met daarmede gepaard gaande kolonisatie, kwam naar aanleiding van het artikel in de *Nieuwe* over bezuinigen en leenen, op dat denkbeeld terug om aan te toonen hoe zijns inziens door het uitgeven van concessie voor spoorwegaanleg met annexen afstand van grond, die door concessionarissen voor landbouwdoeleinden zou kunnen worden uitgegeven, op de manier dus waarop men in Duitsch Zuidwest Afrika b. v. het doel trachtte te bereiken, goede uitkomsten zou kunnen verwachten. Schrijver wijst er verder op dat op het punt van bezuinigen met oordeel moet worden te werk gegaan. Over het geheel blijkt Schr. niet geheel de meening te zijn toegedaan dat de praktijk waarop in Indië de nieuwe koers wordt ingeslagen de goede zou wezen. Enkele bezuinigingen waarvan sprake was zouden zijns inziens aan de hoedanigheid van het personeel schaden. De voorgestelde rechten op landbouw- en nijverheidsproducten kunnen zijne goedkeuring niet wegdragen en zoo meer. Wil men de kolonie vooruit brengen men richte het oog op de buitenbezittingen, waar zijn spoorwegplannen tot de welvaart zullen bijdragen, terwijl voorts een dam moet worden opgeworpen tegen het wegvloeien van kapitaal, door meer blijvers onder de Europeanen te kweeken, door verbeterd onderwijs, dat hun zonen in de gelegenheid zal stellen zich te bekwamen voor verschillende betrekkingen en beroepen.

Het bericht van de voorgenomen intrekking van de betrekking van regent van Japara en toevoeging van deze afdeeling aan het regentschap Koedoes geeft aanleiding tot een schrijven van geachte zijde aan de *Nieuwe*, waarin gewezen wordt op de verdiensten van wijlen Pangeran Demak, wiens nagedachtenis de regeering eerde door vier regentsplaatsen aan zijne zonen toe te kennen, waartoe de onlangs overleden Sosroningrat ook behoorde.

Zonder toe te geven aan niet altijd goed gemotiveerde eischen of verzoeken, om hen of hun familie behulpzaam te zijn of om vermeende grieven weg te nemen, dient volgens Schr. duidelijk te blijken, dat men de diensten door hen en hun vaderen bewezen waardeert en niet vergeet, terwijl wijders zoo er al in beginsel geen bezwaar moge bestaan om regentschappen op te heffen, het ook niet aangaat »om daarmede steeds voort te gaan zonder te dicht te naderen tot de grens waarop men *wel* verkregen rechten zou gaan aantasten, en waar in datzelfde jaar 1900 tengevolge van de reorganisatie reeds verscheidene zijn ingetrokken, daar verdient het aanbeveling daarmede in de eerste tijden niet weer te beginnen«.

De bedrijfsbelasting voor inlanders op Java, waartegen door de heeren Pont en notaris Graafland te velde wordt getrokken, kan ook in de oogen van het *A. H.* geen genade vinden. Het blad wenscht met den heer Pont afschaffing van die belasting en geeft, daar de indische middelen niet toestaan de daaruit voortvloeiende bate te derven, in overweging daarvoor een uniform hoofdgeld in de plaats te stellen, wegens de bezwaren om den aanslag in die belasting zuiver te stellen.

Ons militair optreden in Indië gaf het *A. H.* wederom, naar aanleiding van een artikel van een zee-officier in de *Locomotief*, stof om hare reeds bekende denkbeelden in haar nummer van den 24e Juli ll. uiteen te zetten. Wij brengen een en ander ter sprake in No. III van ons artikel »Imperialisme.«

In het *Vaderl.* van den 28n Juli ll. deed *H.* in een ingezonden schrijven een relaas van den toestand van pays en vreê, die in de jaren 1868—1875 te Makassar heerschte tusschen Europeanen en Goareezen, welk relaas den schrijver de vraag doet stellen, hoe het toch gekomen is, dat alles zoo anders werd?

In het laatst verschenen nummer (11) van de *Bintang-Hindia* komt een in 't Maleisch door Ta Ba-Ik geschreven stuk voor, waarin klachten worden geuit over de geringe belangstelling, die de Regeering toont voor het groote getal in Indië geboren Chineezen, Indiërs dus, die van hun kant meenen, dat ze als trouwe onderdanen, die belangstelling verdienen. Bij gemis aan behoorlijke gelegenheid om in Indië wetenschappelijk onderwijs te krijgen, zouden de vermogende Baba's er aan denken om eene eigene handelsschool op te richten, waarin dan Engelsch, als de meest in gebruik zijnde handelstaal ook de voertaal der wetenschap zou worden.

Oost-Indische Berichten.

Een op den 31n Juli ontvangen regeeringstelegram over de gebeurtenissen in Boni meldde dat op den 28n Juli te Bewa (noordelijk van Badjowa) de landing der troepen heeft plaats gehad, onder bescherming van het geschutvuur van zeven schepen en van gewapende sloepen.

Alle versterkingen te Bewa werden stormenderhand genomen. De uit Lonrae opgedrongen vijand werd verdreven en liet 256 dooden en 9 gewonden in onze handen. Bivaks werden betrokken op de kuststrook Bewa, Lonral en Badjowa, terwijl het debarkement werd voortgezet.

Blijkens een particulier telegram moeten de 2e luitenant der infanterie F. Pothast en een eur. onderofficier gesneuveld en een luitenant en 12 minderen gewond zijn. De *Nieuwe Courant* ontving een telegram, dat **Watampone** de hoofdstaat van Boni, **zonder tegenstand genomen is.**

De **Wittekruis-kolonie** werd onlangs bezocht door den regent van Demak, vergezeld van eenige javaansche en eene europeesche dame. Allen waren verbaasd en diep getroffen bij het zien van hetgeen er tot stand was gebracht met betrekkelijk zeer geringe middelen. De kolonie heeft 2000 verschillende individuën gehad, waaronder enkele hulpbehoevende Europeanen en Indo-Europeanen. Op 't oogenblik bedraagt dat aantal op de kolonie 300, w. o. tal van zieken, gebrekkigen en zwakken, een vijftal blinden, drie krankzinnigen en een groot aantal kinderen.

De kas is geheel leeg; de heer van Emmerik bevindt zich thans te Batavia om geld voor zijn kolonie te zoeken. **Wie helpen kan en wil, helpe!**

Naar men van betrouwbare zijde aan het blad: *Midden-Java* weet mede te deelen, is Pangeran Poerbojo, een broeder van den kroonprins, aangewezen als eventueel opvolger van pangeran Mangkoeboemi voor het financieel beheer van de goederen van Z. H. den Sultan. Hij moet zich thans reeds voor zijn toekomstigen werkkring voorbereiden.

Met uitbreiding van de reeds vroeger verleende bevoegdheid, is de directeur van Landbouw gemachtigd om zoo dikwijls hij dit noodig acht, dienstreizen te maken naar de onder zijn departement ressorteerende instellingen en ondernemingen. De Gouverneur-Generaal nu acht 't wenschelijk om ook aan de overige departementchefs eene gelijksoortige vrijheid van handelen toe te kennen, in verband waarmede de directeuren van algemeen bestuur ter zake hun advies moeten uitbrengen. Deze maatregel kan niet anders dan toejuiching verdienen, daar de departementchefs dan in de gelegenheid zijn hun inzichten te toetsen aan hetgeen de praktijk te zien geeft en van nabij kennis kunnen maken met hunne ambtenaren.

De *Sem. Crt.* deelt mede, dat zij uit Batavia uit goede bron een schrijven ontving, in zake de plannen der regeering omtrent een **algeheele reorganisatie van het onderwijs** in Indië. Zij hoopt hierop later terug te komen.

Uit **Zuid-Oost-Borneo** komen steeds meer gunstige berichten van ingeleverde en buitgemaakte kanonnen, lilla's, voor- en achterladers en onderwerpingen of aanstaande onderwerpingen van verschillende hoofden, als: T. Deok en Dajang Pati, T. Etjot, Antoeng Kwing en Raden Naoen, die allen de bemiddeling inriepen van T Silan, om zich te onderwerpen. Een dajaksch hoofd Kertapati Radja Toendjoengkanan in Boven Koetei, werd gevangen genomen, omdat hij zich had verzet tegen de oproeping van den sultan, om voor hem te verschijnen en zich te verantwoorden voor gepleegde wanordelijkheden.

De rust is echter niet verstoord terwijl dit feit op zich zelf staat en geen politieke beteekenis heeft.

Toen Dr. Snouck Hurgronje in de jaren 1901 en 1902 zijn stof verzamelde voor zijn werk over de Gajó-landen en daarbij, behalve over gegevens afkomstig van den tocht van den toenmaligen majoor van Daalen (einde 1901) slechts had te beschikken over de mondelinge mededeelingen van Gajó's, die uit de binnenlanden naar de kuststreken kwamen afzakken, kon deze geleerde weinig vermoeden, dat reeds zoo spoedig zijne gegevens aan de werkelijkheid konden getoetst worden. Wie had toen verwacht dat reeds twee jaar na het verschijnen van zijn werk, niet alleen een groot aantal colonnes tot in bijna alle deelen van de Gajó-Alaslanden en Boven-Singkel en Bataklanden zouden zijn doorgedrongen, doch evenmin dat reeds medio 1905 het bezetten van dit gebied een voldongen feit zou zijn en toch is dit, gelijk bekend, sedert eenige maanden het geval. Het is thans een feit geworden, dat de assistent-resident van Gajó- en Alaslanden, vroeger bestuurder van een land, waar van besturen al heel weinig sprake is, thans een viertal civiele gezaghebbers onder zijne bevelen heeft, die elk in hun ressort al het mogelijke doen om onzen invloed te bevorderen en de begrippen van westersche beschaving ingang te doen vinden.

Natuurlijk gaat dit met velerlei moeilijkheden gepaard, want de binnenlanders, die zich meestal slechts in de kuststreken vertoonden als de behoefte aan enkele artikelen, voornamelijk zout, hen daartoe dwong, voelen nog weinig voor alle nieuwigheden.

De bewoners der Gajó-landen zullen echter langzamerhand gaan inzien dat de belangen der »Kompeuni« op den voorgrond staan, doch dat deze niet productief kunnen zijn zonder dat de landstreek en daarmede de bewoners in welvaart vooruitgaan. Wil dit echter het geval zijn, dan moet het land in de eerste plaats beschikbaar zijn; vandaar dan ook dat men sinds een jaar reeds onverdroten bezig is, om het ruwe pad, dat Bireuen, het station aan de stoomtram langs de kust, met het meergebied verbindt, in een bruikbaren karrenweg te herscheppen. In den aanvang ondervond men met dit werk weinig bezwaren, omdat men gebruik kon maken van een oude bedding van de Kroeëng Peusangan, waarin vele steenen in den zandigen bodem en waardoor het gemakkelijk viel een weg te traceeren en aan te leggen. Anders werd dit echter toen eenmaal bij Teupin Blang Mané de Peusangan-rivier werd bereikt en eerst met overbrugging en bandjirs, later met ravijnen en hellingen, de bezwaren kwamen. Dank zij de hulp van geniesoldaten en opnemers, die 't meest geschikt tracé zoeken, waarin hellingen, zwaarder dan 3° worden vermeden, zullen vele moeilijkheden worden overwonnen. Jammer dat zich thans bij de technische ook militaire bezwaren voordoen, daar de detachementen, die de werkzaamheden dekken, vaak door den vijand onverwachts worden aangevallen.

En dit is te betreuren, daar voor een geregelden toestand in de binnenlanden het toch gewenscht is dat met kracht kan worden doorgewerkt, opdat de **verbinding van het Meergebied** zoo spoedig mogelijk tot stand kome. Wie meer in bijzonderheden alles wil lezen verwijzen wij naar den laatsten Atjehbrief in de *Deli-Ct.*

Te Semarang schijnt de schutterij minder tevreden te zijn over enkele bepalingen uit het strafwetboek en hebben zich daarom een vijftigtal schutters aldaar tot een vergadering geconstitueerd, waarin besloten werd een request aan den Gouverneur-Generaal intedienen, waarin wordt aangedrongen op toelating van een verdediger voor den krijgsraad, op een voorloopig onderzoek in strafzaken, op eene verlenging van den termijn, waar binnen een request aan den landvoogd moet worden ingediend na de veroordeeling, op het recht van hooger beroep bij het hoog militair gerechtshof en op eene betere behandeling in de provoost. Andere korpsen zullen vermoedelijk in denzelfden geest handelen.

Verschillende ontmoetingen met den vijand op **Atjeh** bezorgden ons zoowel als den vijand wederom eenige dooden en gewonden; o.a. raakte een patrouille onder luitenant van Oorschot bij Toendjang slaags met een deel der bende Tengkoe di Barah, waarbij 10 vijanden sneuvelden; een andere patrouille onder luitenant Mathol legde bij Koeala Seumanjam Keutji Oesoeih van Poelo Kajee met 2 volgelingen neer en op Keude Seumanjam ook een Atjeher, terwijl de luitenant Koopman bij Andong (Pedië) licht gewond werd. Verder overviel een patrouille onder luitenant Terwogt aan de Boven Tiroen een tiental visschende vijanden, waarvan vier werden doodgeschoten. Waarom deze werden neergeschoten, wordt er niet bij vermeld. Onder de lijken door de familie te Lammeulo en door P. Polem te Segli herkend, bevond zich dat van Teungkoe di Tjot Plieng. Buitgemaakt werd de tjap van den Teungkoe en twee revolvers. Onzerzijds een Eur. korporaal gewond. De gedoode Teungkoe was het voornaamste bendehoofd in Pedië.

Met de laatste mail kwamen nog meerdere berichten uit **Atjeh** omtrent schermutselingen met den vijand. Patrouilles onder luitenant Lankenau, Schmidt en Van Vuuren doodden resp. in Oedjong Rimba vier vijanden, in Tadoe elf en bij de overvalling der schuilplaats van T. Djohan in Tadoe vijf vijanden. Djohan ontkwam echter. Ook trokken verschillende patrouilles uit onder luitenant Hoogers, kapitein Veltman, luitenant Kramers en kapitein v. Dompseler, in verschillende richtingen, o. a. in Kocala Bee, Tripa, Beutong en Roeseb.

Aan een der laatste Atjeh-brieven in de *Deli-Crt.* ontleenen we de mededeeling dat de handel op Kota Radja, zooals trouwens reeds vroeger bericht werd, op eenigen terugang wijst. Toch staat daar een agentschap te worden opgericht van de N.-I. Escompto-maatschappij, tot welk doel de heer Zeilinga, chef dier zaak, en in Deli geen onbekende, kort geleden daar enkele dagen heeft vertoefd. Verder staat nog de oprichting van eene landbouw-credietbank op 't programma, waarbij echter teleurstellingen niet gespaard zullen blijven — zegt de schrijver —, daar het sawah-bezit, zooals uit het landraadregister maar al te duidelijk blijkt, nog zoo weinig vaststaat.

Uit Bandjermasin kwamen wederom berichten van onderwerpingen van enkele hoofden. De toestand wordt er gaandeweg nog beter. Temenggoeng Angih en enkele Toehoepsche hoofden hebben zich onderworpen, even als Isong, zoon van Etjoet. Deze laatste heeft den tocht naar Mahakam gestaakt en is onderweg naar Poeroek Tjahoe. In het geheel werden van 1—10 Juni 506 geweren ingeleverd.

De controleur Obrien is, blijkens een bericht van den resident van Sumatra's Oostkust, naar den radjah van de Kwantan-districten (in de aan Indragiri grenzende landschappen der residentie) vertrokken, om de oplossing van kwesties voor te bereiden met het oog op een vreedzame annexatie van dit gebied.

Ten slotte deelt de laatste *Deli-Ct.* mede, dat te Djokja weer een inlander met 150 volgelingen tegen het gouvernement is opgestaan; de aanlegger is met 5 medeplichtigen gevat. Krankzinnigheid zal hierbij wel weder in 't spel zijn. En dat het voornemen bestaat te beginnen met Januari belasting te heffen van ambtenaren en officieren overeenkomstig het patentrecht.

In de laatste algemeene vergadering van de N. I. Vereeniging »**Oost** en **West**« werden gekozen tot president de heer E. A. Zeilinga Azn. en tot bestuursleden de heeren: V. Zimmerman en L. G. Mees, welke laatste als secretaris-penningmeester zal optreden.

Een regentskwestie. Op de laatste audientie, door den gouverneur-generaal gehouden, verschenen ook de weduwe van den vorigen regent van Patjitan met haar zoon en twee dochters, om van Z. Exc. recht te vragen. De zaak, waarop deze inlandsche vrouw van hooge geboorte, zich tot den landvoogd wendt, is zeer buitengewoon en levert opnieuw het bewijs, hoe ook in de inlandsche wereld met alle geoorloofde en ongeoorloofde middelen gekuipt wordt om macht en invloed.

Het *Bat. Nbl.* beschrijft de zaak als volgt:

»Toen de regent van Patjitan in 1903 stierf, hoopte de weduwe dat haar oudste zoon, districtschrijver bij den wedono van Kanigoro, als zijn opvolger zou worden aangewezen. Zij mocht dit met reden verwachten, daar die zoon een westersche opvoeding had genoten en immers het regeeringsreglement voorschrijft dat, behoudens de voorwaarden van bekwaamheid, ijver, eerlijkheid en trouw, zooveel doenlijk tot opvolger van een regent wordt gekozen een der zonen of nabestaanden. De radhen ajoe had, naar men wil, toen reeds het voornemen bij den gouverneur-generaal de belangen van haar zoon te bepleiten, doch zij zou daarvan afgebracht zijn door den resident die haar beloofd moet hebben, alles te zullen doen in het belang van haar zoon. Het kwam echter anders uit: tot regent werd benoemd de bejaarde patih van Blitar, dien de resident reeds gekend had toen hij assistent resident van Blitar was.

De regentsweduwe zag in de benoeming nochtans geen voorbijgang van haar zoon. De tot regent geroepen patih, zoo redeneerde zij, was reeds zóó bejaard dat hij niet lang meer het bestuur zou kunnen voeren. Zijn bestuur zou dus aangemerkt kunnen worden als een tijdelijk bewind, in afwachting van het tijdstip dat haar zoon geheel volwassen zou zijn. En zij voldeed aan het verzoek van den resident, om zich te Madioen te vestigen in het belang der studie harer kinderen.

Toen begon haar lijden. Zooals zij verklaarde, werd het haar van toen af steeds lastig gemaakt door den wedono van Kanigoro, chef van haar zoon, die telkens de hulp der radhen ajoe inriep om in zijn geldgebrek te voorzien; had zij geen geld dan waren goederen van waarde even welkom. En de wedono zou haar gedreigd hebben dat, zoo zij hulp weigerde, een enkel woord van hem voldoende zou zijn, om den loopbaan van haar zoon voor goed te breken, De radhen ajoe gaf dus toe, maar ten langen leste werd zij, met haar pensioen van f 150 per maand, het voordurend helpen van den wedono moede en weigerde langer in de beurs te tasten. De wedono zou van dat oogenblik begonnen zijn op haar zoon te vitten; van zijn tractement van dertig gulden zou hij iedere maand twintig gulden hebben moeten afstaan ter vergoeding van door hem te maken kosten; hij kon ook niets meer goed doen en ten slotte zou de wedono in een brief beweerd hebben het geleende geld niet schuldig te zijn, daar het had moeten strekken als belooning voor schrijfwerk, verricht voor den overleden regent. En toen de radhen ajoe ook verder weigerachtig bleef, zou de wedono naar den resident zijn gegaan om te rapporteeren: dat zijn schrijver — de aspirant-regent — ongeschikt was voor zijn werk, een rapport dat de resident — volgens de radhen ajoe tegen het advies in van den regent van Madioen die een overplaatsing aanried — gevolgd zou hebben. De schrijver zou dan zonder nader onderzoek wegens ongeschiktheid ontslagen zijn.«

De gouverneur-generaal heeft de kordate vrouw herstel beloofd van haar grieven zoo die gegrond bleken. De zaak zal dus onderzocht worden.

Het is te hopen dat de schuldigen, zoo het verhaal juist blijkt, *niet ongestraft zullen* blijven.

Bij wijze van tijdelijken maatregel is bepaald, dat in de residentie **Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo** de onderafdeeling Bekoempai afgescheiden wordt van de afdeeling Bandjermasin en Ommelanden en de onderafdeeling Beneden- en Oost-Doesoen en Mengkatib van de afdeeling Doesoenlanden; deze beide onderafdeelingen worden onder de namen Bekoempai en Boentok vereenigd tot eene nieuwe afdeeling Marabahan onder een assistent-resident.

De onder afd. Bekoempai wordt bestuurd door den assistent-resident der afdeeling, met standplaats Karabahan en de onderafd. Boentok, bestaande uit de districten Beneden-Doesoen, Oost Doesoen en Mengkatib, door een controleur met standplaats Boentok; terwijl de verkleinde afd. Bandjermasin en Ommelanden bestuurd wordt door een controleur, met standplaats Bandjermasin.

De betrekking van assistent-resident van Bandjermasin en Ommelanden wordt gelijktijdig ingetrokken.

West-Indische Berichten.

Suriname. De Koloniale Staten die intusschen hun voormalig medelid, den heer Bergen, weder in hun midden hebben kunnen begroeten als gekozene des volks in de, door ontslagname van den heer Mr. Schoch opengevallen plaats, hebben zich den 3en Juli ll. weder onledig gehouden met beschouwing en stemming over het voorstel van den heer Ellis, om aan het bestuur inlichtingen te verzoeken omtrent aanhouding en zoovoort der van goudstroopen verdachte en deswege opgesloten lieden. Wederom staakten de stemmen, waarop de voorzitter het voorstel verworpen verklaarde.

Wat de bedenkingen aangaat, die de Staten aanvoerden tegen het punt in de ingediende bacove-verordening, waarbij voor de op grond van de te verleenen bestuurshulp op de betrokken ondernemingen komende verplichtingen de voorkeur wordt bedongen, voorzoover niet het immigratie-fonds houder van eerste hypotheken is, gaf de gouverneur in zijn antwoord te kennen, die bezwaren niet volkomen te deelen, en in elk geval uit bestuursoogpunt te moeten blijven vasthouden aan den voorgestelden vorm van hulpverleening — welke, onzes inziens, bij nadere overweging ook door de nu nog tegenstribbelenden onder eerst-hypotheekhouders dankbaar zal worden aanvaard.

Eene voorgestelde wijziging in het kiesreglement brengt de, voor verkiezing en stemming in de kolonie ten opzichte van de Koloniale Staten te volgen regelen in

overeenstemming, behoudens wijzigingen van lokalen aard, met die, welke in het moederland bestaan voor de verkiezingen. Is deze wijziging er door, dan zal daarmede aan den wensch van velen in de kolonie zijn voldaan.

De heeren Staten-leden zijn consequent. Dat mogen wij zeker wel ter hunner eere opmerken, waar we op hunne houding in zake de griffiers-bezolding-quaestie nog al wat meenden te moeten aanmerken. Men kent die quaestie. Het bestuur meende, dat er op het tractement van den nieuw te benoemen griffier wel wat te bezuinigen viel, omdat het ambt van dezen functionnaris niet diens heele werkkracht vorderde. De Staten deelden die meening niet, en oordeelden de bestaande bezoldiging noodig om een griffier, heelemaal alleen voor hun te hebben. En toen nu onlangs hun griffier tot waarnemend kantonrechter werd benoemd, zouden ze dan ook volgens de *Nieuwe Sur.* er als de kippetjes bij zijn geweest, om daartegen te protesteeren. Hands off! De heele werkkracht blijve voor het griffiersschap, totdat wellicht de betrokkene zelf om wat meer werk vraagt.

Jongens! jongens! dat moet 'n gloeiende fuif zijn geweest, toen de Britsch-Indiërs een ovatie kwamen brengen aan den nieuw benoemden agent generaal, den heer van Drimmelen, die goedgunstiglijk beschikte op het verzoek van een voorganger der lieden om hem op de manier te mogen huldigen, gebruikelijk aan de oevers van den Ganges tegenover rajahs, maharajahs en zoo voort, waarop de betrokken ambtenaar met bloemen werd bestrooid en met eau-de-cologne overgoten.

De heer mr. Barnet Lyon, in wiens plaats de heer van Drimmelen is gekomen, is in de koloniale pers ter sprake gebracht naar aanleiding van het bericht in het *Vaderland*, dat ook zijn naam noemde bij opsomming van wie al zoo voor den gouverneurszetel in aanmerking komen of gebracht waren. De *Suriname*, in wier oogen de door het haagsche blad op het tweetal geplaatste heeren Schoch en Gastman geen genade konden vinden, de eerste om zijne orthodoxe begrippen op godsdienstig gebied, waardoor, naar het blad vreest, botsingen niet zouden kunnen uitblijven bij eventueele benoeming van den betrokkene, de laatste als oost-indisch ambtenaar — steunt de candidatuur van de heeren Lyon en Wesenhagen. Wat laatstgenoemde betreft circuleerde in de kolonie een tot hem gericht open schrijven, waarin aangedrongen wordt, om indien de regeering op hem de keuze mocht laten vallen de benoeming aan te nemen. Men weet dat het haagsche blad wist te melden, dat de heer Wesenhagen, met het oog op zijn hoogen leeftijd meende te moeten afzien van een eventueele benoeming, toen hij zich daarvoor in aanmerking zag gebracht.

Genoemd blad, oordeelende dat onder het bestuur van gouverneur Lely een verwijdering tusschen landzaat en Nederlander zou zijn in de hand gewerkt, acht het noodig en mogelijk die klove te overbruggen, wanneer voor den openvallenden zetel eene benoeming volgt van hetzij een Surinamer, bezield met liefde voor het moederland, hetzij een Nederlander die in de kolonie werkende, zich de sympathie der bevolking heeft weten te verwerven. Voor de *Suriname* blijft met dezen eisch voor oogen de keuze bepaald tusschen de heeren Wesenhagen en Barnet Lyon. Of de keuze van laatstgenoemde onder de Surinamers onverdeelde instemming zou vinden?

De *Nieuwe Surin.* heeft een post gevonden, waarop kan worden bezuinigd, en we zijn er als de kippetjes bij, om aan het blad onze stem te geven, waar het hier eene bezuiniging geldt op de bestuursuitgaven, die heusch te hoog zijn voor de kolonie. Het blad acht de opengevallen betrekking van lands-praktizijn, die indertijd voor den pas gepromoveerden heer Lyon zou zijn gecreëerd, geheel overbodig. En waar dit blad zich zoo voor rechtszaken interesseert, zijn wij geneigd dit oordeel als juist aan te nemen. De kolonie diene geen persoonlijke belangen, van Surinamer noch Nederlander, maar het algemeen belang.

En wanneer wij, misschien wel wat heel laat, ook 'n duit in het zakje werpen ten aanzien van de te wachten gouverneurs-benoeming, dan is het om de hoop uit te spreken, dat er iemand gevonden worde met kennis van Surinaamsche toestanden die aan de noodige bekwaamheid en energie om te arbeiden in 't belang van den opbouw der productieve krachten van de kolonie, den vasten wil pare om de koloniale huishouding op een meer gezonden grondslag te hervormen, al zou hij in de eerste tijden het buiten de sympathie der bestuurderen of een deel hunner moeten stellen.

Als donateur van »Oost en West« heeft zich doen inschrijven de sedert een paar maanden opgerichte »Landmetersvereeniging in Suriname«. Zij zond ons tevens hare Statuten waaruit blijkt, dat bevordering der studie van de Geodesie en verkrijging en verbreiding van meerdere kennis omtrent het onbekende deel der kolonie, tot het doel der nieuwe Vereeniging behooren.

Wij sympathiseeren met haar ontstaan, dat wij een bewijs achten der ontwikkeling van het openbaar gemeenschapsleven in de kolonie.

Curaçao. Het bestuur was weinig gelukkig met een voorstel om het aantal districten van het hoofdeiland tot drie te beperken, en de daaruit voortvloeiende bezuiniging aan te wenden tot verhooging der toelagen aan districtmeesters. Met algemeene stemmen werd het door den Kolonialen Raad verworpen, die den voorgenomen maatregel niet in het belang der geadministreerden achtte.

Het schijnt dat het toch niet zoo heel kwaad is geweest voor de betrokken inlanders, dat de werving van arbeiders aan den spoorweg-aanleg in Suriname ook tot de eilanden Bonaire en Araba werd uitgestrekt.

Het heette indertijd, dat er volop werk voor de Arubanen op het eigen eiland werd gevonden, dat de Aruba Gold Mining Co. hare werkzaamheden uitbreidde en dientengevolge gebrek aan werkvolk zou ontstaan. En nu worden opeens kwade noten betreffende die maatschappij gekraakt. Nog onlangs werden gelijk men zich herinneren zal, een paar mooie *nuggets* gevonden, die echter als een soort consolatie-premie schijnen te moeten worden aangemerkt, daar toch de *Amigoe* het volgende bericht had: »Reeds moeten de werkzaamheden op Balashi gestaakt zijn en het voortgaan der andere werkzaamheden moet nog slechts afhangen van den uitslag van eenige proefnemingen, die nog in gang zijn. Dat zou voor Aruba gelijk staan met een ware ramp. Honderden werklieden vinden bij de maatschappij werk en brood.«

Het blad voegt daaraan toe:

"'t Is waarlijk of alles samenspant, om den opbloei onzer arme kolonie te verhinderen! Waar moet dat heen?"

Tot eendrachtig samenwerken meenen wij.

Hetzelfde blad bevat in zijn nummer van den 1en Juli ll. het relaas van de wederwaardigheden van de opvarenden der „Penelope", wier bemanning vijf maanden onschuldig te Puerto Cabello heeft opgesloten gezeten. Het relaas, opgeteekend uit den mond van een der lijdensgezellen, is er wel naar, om de vraag te wettigen: wat de regeering gedaan heeft of doen zal om schadeloosstelling voor deze lieden te erlangen?

Verdeeling van arbeid bij de Suikerindustrie.

Aan de Redactie van het »Koloniaal Weekblad«.

Geachte Redactie.

Mag ik uwe aandacht vestigen op het volgende, voor de suikerindustrie m. i. belangrijke stuk van V. M., dat een tijd geleden in de Semarangsche Courant voorkwam:

Het riet staat overal prachtig, het suikergehalte moet gunstiger zijn dan ooit te voren, zoodat dit jaar het vooruitzicht bestaat op een bijzonder grooten suikeroogst, wanneer de weersgesteldheid de verwachtingen ten minste niet teleurstelt.

De vooruitgang, vergeleken met vroegere jaren, is enorm. Waar men vroeger 60 à 80 picols suiker per bouw als een bijzonder mooi productie aanmerkte, staat men thans voor producties van 150—170 en meer picols per bouw.

Voor een zeer groot gedeelte staat die vermeerderde productie in verband tot de technische ontwikkeling van het bedrijf en de meer wetenschappelijke behandeling der sappen; maar ook een groot deel dier resultaten dient toegeschreven te worden aan de gemaakte vorderingen op agronomisch gebied, waartoe de oprichting van verschillende proefstations zeer veel heeft bijgedragen, evenals de proeven met verschillende zaadrietsoorten door de heeren Moquette en Bouricius. (1)

Met die zaadrietsoorten is de cultuur en de daarmede gepaard gaande suikerproductie ontegenzeggelijk een groote schrede voorwaarts gegaan; maar het zal nog geruimen tijd eischen, alvorens wij met zekerheid weten vast te stellen: welke rietsoort voor een speciale grondsoort geëigend is, welke eigenschappen zij bezit ten opzichte van degeneratie en de verschillende rietziekten.

Nog tal van jaren zullen er moeten verloopen, voordat in die richting eene verhooging der rietproductie te verwachten is; en daarom wensch ik dan ook te wijzen op het eenige middel, om de rietproductie belangrijk te doen toenemen. Ik heb hier voornamelijk het oog op de algemeene usance om cultuur en fabricatie te vereenigen onder één toezicht, n. l. van den administrateur, wiens werkring thans zoo omvangrijk is geworden, dat 't hem onmogelijk is al zijn aandacht aan een onderdeel, hoe belangrijk ook, van het bedrijf te wijden.

Het bedrijf laat zich in twee voorname deelen splitsen: het fabricaat en den aanplant, waarvan het laatste het voornaamste deel is.

De rietaanplant is alzoo de hoofdfactor van het bedrijf, waarvan de gansche productie afhankelijk is.

Door de enorme uitbreiding, welke het mechanische en chemische gedeelte van het bedrijf in de laatste jaren heeft ondergaan, is dan ook verandering gebracht in de rietprocenten, die aan de tuingeëmploijeerden ter opwekking van hunnen ijver werden uitgekeerd, terwijl men oordeelde, dat de administrateurs ook kennis moesten hebben van het machinevak en de chemie, om de werkzaamheden van het hier onderstaand personeel te kunnen controleeren. Het eerste acht schrijver aan bedenking onderhevig en het laatste echter goed gezien.

Dientengevolge werden in latere jaren de administrateurs meerendeels gekozen uit diegenen van het fabriekspersoneel, die eenige jaren als chemiker en fabricatiechef hadden dienst gedaan, na vooraf ook een paar jaar als tuingeëmployeerde gefungeerd te hebben, ten einde ook van het tuinwerk eenig idèe te hebben; terwijl zij, die daarbij een cursus aan de landbouwschool te Wageningen doorloopen hadden, de voorkeur verkregen.

Het komt mij voor, dat men hierbij te veel uit het oog verliest, dat het fabrieksbedrijf en het landbouwbedrijf twee speciale vakken vormen, welke geheel op zich zelf staan en waarin men van jongs af aan groot gebracht moet zijn om ze met vrucht te beoefenen en in praktijk te kunnen brengen. Beiden vereischen eene speciale studie; daarom mag men als vrij zeker aannemen, dat men niet in beide tegelijk een matador kan zijn.

In vroegere jaren besloeg de aanplant hoogstens 400 à 500 bouws, behoudens enkele uitzonderingen.

De contrôle op den aanplant was gemakkelijker, wijl deze onder het beheer der bestuursambtenaren stond en het fabrieksbedrijf, minder omslachtig en minder wetenschappelijk ingericht dan thans, ook minder toezicht eischte.

Het toezicht op het fabrieksbedrijf kon daarom zeer goed samengaan met de contrôle op het landbouwbedrijf, hoewel de beide bedrijven feitelijk elk een geheel op zichzelf staand arbeidsveld vormden, daar men, strikt genomen, met het laatste geen bemoeienis had.

Zooals nu alles geregeld is, kan men aannemen, dat het welslagen van den aanplant grootendeels berust in handen van de tuingeëmployeerden en daarbij geheel afhankelijk is van hunne landbouw-, terrein- en taalkennis, hun plichtsgevoel, hunne meer of mindere werkkracht, alsook hun intelligentie en opmerkingsvermogen.

Waar de rietproductie per tuin nog steeds uiteenloopt van 600 of 800 picols tot 1350 en meer picols per bouw, eischt het belang der zaak hierin noodwendig verandering.

Door bemesting en eene geschikte keuze van de gronden heeft men 't in de macht aan de meer of mindere vruchtbaarheid der gronden tegemoet te komen. Evenzoo kan men door eene geschikte rietkeuze elke grondsoort beplanten met de rietsoort, welke, volgens de verkregen ervaring, zich het best tot dien grond leent.

Het streven dient derhalve er op gericht te zijn om van alle tuinen een zoo gelijkmatig mogelijke rietproductie te verkrijgen, een rietproductie, die niet meer, zooals thans, eenige honderden picols uitéénloopt.

Waar men dat niet bereiken kan, ligt zulks geheel aan de mindere geschiktheid der met het toezicht belaste employé's en aan den ijver, welke zij aan den dag leggen.

De verwezenlijking van het hierboven omschreven desideratum zal de fabriek meer vooruitbrengen, dan vele in de toekomst nog aan te brengen verbeteringen van het bedrijfsmaterieel, terwijl verbetering in die richting met veel minder kosten zal gepaard gaan en noodwendig leiden moet tot een voortdurenden vooruitgang der rietproductie per bouw.

Maar om daartoe te komen, moet een anderen weg worden ingeslagen, dan de tot dusver gevolgde.

Aan het gehalte der tuingeëmployeerden zal wel niet veel te veranderen wezen. Evenals in alle beroepen en bedrijven zullen er ook bij het landbouwbedrijf steeds bekwamen en minder bekwamen zijn, doch men kan door eene betere regeling het nadeel zooveel mogelijk doen verdwijnen en tot een minimum terugbrengen. Daartoe zou men de bestaande regeling der werkzaamheden kunnen laten, zooals zij is, en den administrateur der fabriek ook het oppertoezicht over het agronomisch gedeelte van het bedrijf kunnen laten behouden; doch met dien verstande, dat men het werkdadig deel van dat bedrijf geheel toevertrouwt aan een daartoe aangesteld, volkomen zelfstandig persoon, gekozen uit het tegenwoordige personeel en wel aan dengene, die door zijn takt, ijver, kennis van cultuur en taal, blijkende uit de verkregen resultaten, de meeste waarborgen aanbiedt.

Aan zoo iemand, als hoofdopziener of superintendent, zou het geheele landbouwbedrijf moeten worden overgelaten, waaronder te verstaan: de keuze der rietsoorten op elken grondsoort te verbouwen, de grondhuur, het opmaken der daarvoor vereischte contracten, de aanstelling en het ontslag der onder zijn beheer aangestelde mandoers en gecommitteerden, de irrigatie, alsmede het toezicht op de tuinwerkzaamheden in al haar onderdeelen. Van zijne medeopzichters, als zijne ondergeschikten, is hij de leider, de vraagbaak en raadgever.

(1) In de Juni-aflevering van het tijdschrift voor Nijverheid en Landbouw in N.-Indië wordt een zeer waardeerend woord gewijd aan de nagedachtenis van den te vroeg overleden, hoogst verdienstelijken heer Roeland Jan Bouricius.

R. C.

Als zóódanig heeft hij ook geen specialen aanplant onder eigen beheer; hij is derhalve de controleur in de volste beteekenis van het woord en de aansprakelijke persoon voor den rietaanplant en de daaronder vallende werkzaamheden.

Daar van dien persoon, wiens taak het is de rietproductie op te voeren, door een meer gelijkmatigen stand van het gewas, de voorspoed der fabriek, alzoo het geldelijk belang der eigenaren, in hooge mate afhankelijk is, zoo dient hij ook eene aan zijn verantwoordelijkheid evenredige bezoldiging te ontvangen.

De bezoldiging en de daaraan verbondene émolumenten moeten zóódanig geregeld worden, dat bedoelde betrekking een benijdenswaardige positie daarstelt en hij, die haar vervult, daarin de bevrediging zijner wenschen vindt. Iemand, door geldelijke zorgen gekweld, kan nimmer zich geheel aan zijn werk geven en ook het belang der eigenaren of aandeelhouders eischt, dat zoo iemand bij goede plichtsbetrachting steeds aan de fabriek verbonden blijve en zijne betrekking niet voor eene voordeeliger verwissele.

Instede van winstprocenten, zooals in den regel geschiedt, zou men verstandig doen »rietprocenten« uit te keeren, en wel in verhouding stijgende, naar gelang het gemiddelde productiecijfer van zeker aantal picols per bouw toeneemt. Een dergelijke procentregeling prikkelt meer dan eenige andere tot plichtsbetrachting. Welk bezwaar daartegen zou bestaan, ziet schrijver niet in. Het meer of minder bedrag der uittekeeren rietprocenten zal evenredig zijn aan de meer of minder verkregen hoeveelheid riet, welke weder in rechte lijn staat tot de te verkrijgen winst.

Ook aan de mindere tuingeëmployeerden zouden »rietprocenten« dienen uitgekeerd te worden.

Het heeft het voordeel, eerstens: dat daarmede een ieder beloond wordt naar evenredigheid van zijn kennis en zijn vlijt;

ten tweede: dat bij die regeling de vlijt en kennis van den één niet ten goede van den ander kunnen komen, zooals bij winstprocenten wel het geval is, waarbij allen een even groot aandeel ontvangen, ongeacht of de, door ieder in het bijzonder, verkregen rietproductie groot of klein, en of iemand van nature lui of vlijtig geweest is.

Op personen, niet in het bezit van een hoog plichtsgevoel, werkt een winstprocenten-regeling meestal schadelijk.

Instede van ambitie, kweekt het veel meer onverschilligheid aan, iets, dat men met alle krachten dient te voorkomen en wel voornamelijk bij den aanplant, waaraan speciaal zulke hooge finantieele belangen verbonden zijn.

Hoe men die rietprocenten dient te regelen, kan gevoeglijk worden overgelaten aan de belanghebbenden.

Waar ik evenwel nogmaals den nadruk op vestig, is, dat het eene verkeerde politiek zoude zijn, bij de toekenning van rietprocenten, evenals bij de salarieering van zoo'n controleur, te schriel te werk te gaan.

Men moet in die soort zaken het égoisme niet te ver drijven. Het doel wordt op die wijze niet bereikt.

Hoewel de twee hoofdfactoren, waaruit het bedrijf samengesteld is, nam.: het technische en het landbouwbedrijf, onder ééne administratie kunnen blijven, zooals thans het geval is, zoo zullen zij toch in facto twee geheel afzonderlijke afdeelingen van dat bedrijf vormen, waarbij het ééne voor het andere niet in belangrijkheid onderdoet, en juist daarom zoude het aanbeveling verdienen de geldelijke voordeelen, die thans aan het beheer eener fabriek verbonden zijn, bij eene dergelijke regeling der werkzaamheden, zoodanig te verdeelen, dat zij in overeenstemming komen met het groote belang, dat aan beiden verbonden is«.

Schrijver eindigt zijn belangrijke beschouwingen met den wensch, dat deze overwogen en nader besproken mogen, worden, om zoo mogelijk bij te dragen tot verhooging der productie van de rietaanplantingen. Daarin geheel met hem meegaande, doe ik uwe Redactie het beleefd verzoek, hetgeen v. M. schrijft, in een uwer volgende nummers te willen opnemen.

Den Haag, 20 Juli 1906. V.

INGEZONDEN.

Een paar opmerkingen.

Als trouw lezer van de rubriek »Van Vreemde Koloniën« in 't K. W. komt onwillekeurig 't idee bij mij op: hoe jammer 't is, dat de vele degelijke arbeid, die door de Redactie aan die rubriek wordt besteed, blijkbaar buiten den kring der leden van „Oost en West" zoo weinig nut sticht. Nog nooit b.v. is 't mij voorgekomen, dat ik, tot leering van ons eigen volk, in de groote Nederlandsche bladen, iets uit die rubriek aangehaald of besproken zag en zelfs »De Indische *Gids*« doet alsof dit zakelijke, periodieke overzicht van 't geen andere volkeren op koloniaal gebied doen of misdoen, niet bestond. Nu wordt wel eens beweerd, dat uit een *Gids*oogpunt dit maandschrift veel van zijn waarde heeft verloren, sedert het door van Kesteren werd opgericht, maar die quaestie daargelaten, kan ik mij niet begrijpen, dat de Nederlandsche pers, de aanwijzingen niet waardeert die uit vergelijkende studie van 't koloniaal beheer bij ons en bij anderen te trekken zijn.

Belangrijk b.v. was 't geen in 't vorig nummer over de tinopbrengst in de Gefedereerde Maleische staten werd medegedeeld, waar vooruitgang in productie was, terwijl Banka in dit opzicht achteruitgaat, en waar men hoe langer hoe minder werk met contract-koelies verrichtte. Het werken met vrije menschen, op aandeel in de opbrengst, komt voordeeliger uit.

Zeer opmerkelijk vond ik ook 't geen ik las over de mislukte proef met betaalden, maar gedwongen arbeid in Duitsch-Oost-Afrika. De vrijheidslievende inlanders, degelijke landbouwers en trouwe belastingbetalers verhuisden naar het naburig Britsch gebied. — Grappig is de conclusie van de *Deutsche Kolonial Zeitung*: Om den vrijen arbeid aan te moedigen moet men den inlanders langzamerhand meer behoeften scheppen, b.v. **door de belastingschroef geleidelijk en voorzichtig wat aan te zetten!** Ik zou die economen den raad willen geven om bij de zelfbesturende Maleische staten op Malakka in de leer te gaan.

Wij hebben in den afgeloopen winter bij herhaling in vergaderingen en in de pers de stelling hooren verkondigen, dat wij Nederlanders de cultuur en de industrie op de buitenbezittingen in O.-Indië wel zouden kunnen opgeven, wanneer de door koelie-contracten verkregen gedwongen arbeid werd afgeschaft en het is dan ook, geloof ik, niet tegen te spreken, dat eene plotselinge afschaffing hoogst schadelijke gevolgen zou hebben.

Eene andere vraag is echter: of men niet tot geleidelijke afschaffing zou kunnen geraken, door het lot van den werkman in dien geest te verbeteren, dat men hem in evenredigheid met den gepresteerden arbeid een aandeel in de opbrengst op overwinst toekende?

Ja! ja! Ik weet 't wel. Zij, die zoo'n participatie van den werkman in de winst van 't kapitaal niet wenschen, spreken dan van de verliesjaren, wanneer de werkman niet bijspringt; maar 't stelsel wint toch in Europa veld. Ook in Indië zou 't den ijver van den werkman opwekken voor de zaak, die hij dient, en van uitbuiting van den door honger gedwongen daglooner, zou niet meer gesproken kunnen worden.

den Haag, 28 Juli 1905.

MAX.

Eene Verlofreis.

Indrukken en Beschouwingen.

VI

Naar het Biwa-meer, Productenmusea, Beschouwingen.

8 Juni. Wij vertrokken van het aan de zuidzijde gelegen hoofdspoorwegstation met den Tokaido-railway naar het stadje Otsu, hoofdplaats van de provincie Omi, waar een gouverneur en een regiments-commando van drie bataljons is gevestigd. Het plaatsje is markt-, ontvang- en bewaarplaats van de producten van het Biwameer, het grootste binnenmeer van Japan, aan welks uiterste zuidpunt het is gelegen; er gaan dagelijks groote hoeveelheden visch, garnalen, zalm enz. naar Kioto en het grootste deel der bevolking vindt zijn bestaan in de visscherij c. a.

Zeer belangwekkend is het regionale productenmuseum; d. w. z. een museum, waarin men kan vinden specimina van producten van landbouw, nijverheid, vischteelt of vischvangst, boschbouw en boschexploitatie van de ommelanden van het Biwa-meer, t. w.: de provincies Omi, Yamashiro, Tamba, Wakosa en misschien nog Echizen en Mino. Dergelijke permanente tentoonstellingen heeft Japan vrij vele; als wij wel zijn ingelicht, is het de bedoeling der regeering, om hun aantal zoodanig uit te breiden, dat zoo mogelijk ieder gewest zulk een gebouw heeft, dus een netwerk van provinciale museums. Dat te Otsu was een in semi-permanenten, voor 't meerendeel in sprekend japanschen stijl uitgevoerd gebouw, dat op zich zelf, maar vooral door zijne ligging in een zeer fraaien tuin, die echter ook nog verbeterd en meer verfraaid werd, een zeer presentabel sieraad der villegiatuur van het stadje vormt; het ligt n.l. niet in den kom, maar meer aan den buitenomtrek der gemeente. Er werd ons medegedeeld, dat de collecties niet alle volledig waren, van vele onderdeelen of gebieden zelfs nog hoegenaamd geen museummateriaal aanwezig was en dat men, rekenende op groei en uitbreiding van het museum, het daartoe benoodigde terrein reeds had gereserveerd. Door het uitmuntende arrangement van vitrines, glazen buizen, grafische voorstellingen en smaakvolle etalage kon men een idee krijgen van den omvang en de hoogte der textielindustrie, landbouw, irrigatie, houtsoorten, het vischbedrijf in specimina op sterk water, gedroogd of natuurgetrouw nagebootst, zoo ook der netten, schuiten, vangmethoden; voorts van voedingsmiddelen en dranken, huisraad, porselein en aardewerk, kleedingstukken, metalen voorwerpen, gordijnstoffen, vloerkleeden, meubels, enz. enz. Het geheel is zeer opvoedend. Een buitenlander wordt er gemakkelijk en spoedig op de hoogte gebracht van hetgeen het land produceert, te waardevoller, omdat overal de prijzen genoteerd staan, zoodat een importeur, als ook exporteurs er hun voordeel kunnen doen; daaraan wordt nog tegemoetgekomen door het feit, dat naast vele inheemsche artikelen de overeenkomstige niet-inheemsche, zelfs buitenlandsche producten zijn tentoongesteld, hetgeen eene vergelijking op nog breederen grondslag mogelijk maakt. Maar buiten dit al is o. i. de grootste waarde gelegen in het nut, dat die museums hebben voor den bewoner van het land zelf; en dienovereenkomstig bestaat het plan, om de verdeeling zoover door te voeren, dat men landbouw en veeteelt, boschcultuur en visscherij nog meer en hechter aan elkaar zal groepeeren tegenover de anderssoortige producten uit het zoo wijde veld der nijverheid. Om nog voorloopig de allernoodzakelijkste demonstratievelden, modelboeren, modelbedrijven met leercursussen, wandelleeraars, demonstraties en lichtbeelden in dit verband geheel buiten bespreking te laten, ofschoon wij ze van primaire orde achten, is 't toch duidelijk en onwederlegbaar, dat een agronomisch museum naast vele andere maatregelen ook indirect zeer productief kan werken. Door monsters, modellen, vergelijkende tegenoverstellingen, platen, schriftelijke toelichtingen, deskundige uitlegging, grafische voorstellingen kan men o. i. zeer veel doen, om juiste kennis en betere begrippen op ruime schaal bij de groote massa der landbouwers ingang te doen vinden. Men zou er tegenover elkaar kunnen zetten: een in alle opzichten onberispelijk behandeld rijstveld, in goede conditie van vruchtbaarheid en bewaterbaarheid verkeerende, tegenover het uiterste aan den tegenovergestelden kant en volledigheidshalve een tusschentoestand moeten voorstellen; daarbij zouden te pas komen: modellen van de drie grondstukken met echten grond; behoorlijke en slordige beploeging; goed en slecht ploegvee; superieur en inferieur zaadgoed; goed en slecht landbouwgereedschap; goede en slechte bevloeiing, bemesting, wieding; goede en irrationeele wijze van uitzaaien en uitplanten, en last not least het resultaat van al deze handelingen en toestanden, n.l. ruime en schriele productie, loon en straf; loon in den vorm van een rijken, straf in dien van een armzaligen oogst. Indien wij op Java zulke permanente tentoonstellingen reeds een 20-tal jaren, mogelijk nog vroeger, in het leven hadden geroepen, om te beginnen voor West- Oost- en Midden-Java elk één, eerst op kleine schaal en in den loop der jaren hadden verbeterd, uitgebreid en vermeerderd, dan hadden wij hoogstwaarschijnlijk aan meer onzer landbouwers reeds andere opvattingen geschonken omtrent een degelijk landbouwbedrijf; opvattingen, die hun in

vleesch en bloed waren overgegaan, door het medium van aanschouwelijk onderwijs en het levende woord van competente personen, landbouwleeraren, die spreken in de museum-lokalen en zoo mogelijk buiten in de vrije natuur, op het proefveld, in de volle, veelzijdige empirie, spreken ten aanhoore van groepen landbouwers, die vrijwillig, met zachten dwang of met toekenning van schadeloosstelling aan reiskosten worden gedirigeerd naar de plaatsen, waar de voordrachten gehouden werden. Men had in elk geval eene zekere ervaring verworven omtrent de ontvankelijkheid van inlanders voor goede practische wenken, omtrent het in practijk brengen van de binnen hun vermogen liggende landbouw-bedrijfsvormen en -methoden tegen de zoo dikwijls als volkskwalen aangehaalde indolentie, onverschilligheid en conservatieve aanhankelijkheid, welke toch zeker op den duur wel te bestrijden zullen zijn, Als deze handelwijze geen of geen groot genoeg nuttig effect had opgeleverd, dan had men dit kunnen beproeven langs anderen weg, n.l. door algeheele of gedeeltelijke wijziging in de methode der museum-inrichting of het onderricht en de demonstraties in die musea. In elk geval zijn wij — en dat weten we uit de ervaring van de laatste dertig jaren — door de heerschende, thans gevolgde wijze van europeesche bemoeienis met de landbouwzaken en landbouwbelangen der inlanders slechts een bedroevend gering eind gevorderd. En geen wonder: Van het commandeeren of officiëel aanbevelen op conferenties en districtsvergaderingen is niets te verwachten met betrekking tot het ontstaan van een intrinsiek besef van en bereidwilligheid of genegenheid tot zorgvuldige zaadkeuze, ijl uitplanten en uitzaaien, goed onderhoud van aanplant en leidingen, diepe grondbewerking enz., en dat is ook begrijpelijk, omdat de welmeenendste en bestdenkende europeesche ambtenaar op zijn aller-allerbest een theoretisch agronoom kan zijn, nooit practisch een voorbeeld kan geven; hij kan zelfs zich interesseeren voor den landbouw zijner streek en daarom geen man zijn, wien sport, litteratuur, postzegels, staatkunde, pretjes en partijtjes enz. aan 't hart gaan, maar desniettegenstaande zal er niet naar hem worden opgezien met die waardeering, en zullen zijne woorden en aanwijzingen van de zijde der bevolking niet worden opgevolgd met zooveel bereidwilligheid, als noodig is, om het landbouwbedrijf blijvend op hooger peil te brengen en te houden; vulgair uitgedrukt is het idee bij haar: »ja praat jij maar toe« of: »jij hebt goed praten, jij behoeft je eigen rijst niet te planten«; of in het geval hij zelf een fraaien, net verzorgden sier- of degelijken groententuin heeft, dan reflecteert de inlander: »jou tuin is geen rijstveld, het is voor jou maar spelerij, en jij hebt de lui maar voor 't bevelen«.

Als men bedenkt, hoe weinig gezag thans nog het woord van een agronoom beschaafd stadsman, zelfs agronoom buitenman, die zelf planter is, bij vele boeren in Europa heeft, dan zou het toch vreemd zijn, indien de inlanders zoo maar grifweg zouden verorberen, wat die hooggeplaatste, ambtelijke *blanda* hun alzoo aan landbouwgerechten opdischt. Dat is te veel verlangd!

En dat in hoofdzaak, vooral in de oude, sinds 50 en 60 jaren onder ons rechtstreeksch bestuur staande gewesten in het wezen van het landbouwwerk niets is veranderd, niettegenstaande generaties van Europeesche ambtenaren, daarin meen ik eene bevestiging van het bovenbeweerde te zien. Zeer zeker, de ambtelijke invloed bestaat en werkt in Indië, maar vooral op Java, in een geheel anderen zin, nl. in dien van vaststelling der tijdstippen van het begin der verschillende landbouwwerkzaamheden: het ploegen, het uitzaaien, de verstrekking van water uit de hoofdleidingen, die onder beheer staan van het openbaar gezag, hetzij Waterstaat of B. B.; maar deze werking is eene periferische, eene uit-, en geen inwendige.

Wat er plaatselijk moge zijn tot stand gekomen, bijv. in »de sfères d' influence" van wijlen den heer Holle in de Preanger, van de regenten van Demak en Modjokerto, verdient alle achting en toejuiching, maar — de betrekkelijk kleine resultaten, hier in de richting van ijle uitzaaiïng, ijle uitplanting, in rijen plaatsing, dáár van zaadverwisseling, ten koste van hoeveel moeite en bemoeienis zijn ze verkregen? En hoeveel persoonlijk ingrijpen, voortdurend narijden en contrôle werk is er voor noodig geweest van geen geringeren dan regenten, dus hoofdambtenaren van hoogeren rang?

Toch is 't zeer lofwaardig, wat deze mannen hebben tot stand gebracht, vooral als in het uiterlijk zichtbare, door pressie en invloed van boven op de bevolking tot stand gebrachte ook een deel begrepen is, dat zijn ontstaan, zijn aanzien heeft te danken aan het eigen, persoonlijk beter inzicht en begrip van den inlandschen landbouwer; dat hij nl., zij 't ook in 't begin nog tengevolge van leiding, bevel, ambtelijke beïnvloeding, in de latere jaren daarentegen geheel uit zijn eigen beweging, met minder opzien tegen inspanning, met meer energie-betoon, intensiever arbeider en zorgvuldiger landbouwer is geworden, en aldus in 't bezit van grooter oogsten is gekomen, dat hem alweer voor de toekomst tot grootere naarstigheid aanzet. Voor hetgeen die twee regenten ook in dezen zin hebben bewerkt en voor de resultaten die zij hebben gehad na tien- en twintigjarigen arbeid, verdienen zij dubbelen eerbied en lof. Lof komt trouwens ook aan alle andere ambtgenooten en practische vrienden van den inlander evenzeer toe, al hebben we hunne namen niet genoemd. Maar de tegenwoordige wijze van de inlanders in hunne kwaliteit van landbouwer-zijn vooruit, omhoog te brengen, of beter gezegd: dit te pogen is, o. i. totaal verkeerd en ook zie men bij de genoemde regenten niet over het hoofd hoe hunne bemoeienissen zich bepalen tot onderdeelen, uit een complex van landbouwwerkzaamheden aan de rijstcultuur verbonden, die voltallig en volledig moeten worden, wil er van eene grondige verbetering en zichtbaren vooruitgang en opbeuring van den landbouw sprake zijn, in plaats van de partiëele, waarop men op zijn allerbest thans kan wijzen. Voorts moet men bij het onderzoek naar de reden van het niet-vooruitkomen van den landbouw sinds tien- en twintigtallen van jaren ook niet vergeten, hoe er door de te geringe onmiddellijke aanraking van den europeeschen ambtenaar met de bevolking n.l. met groepen landbouwers, door te gebrekkige of geheel ontoereikende kennis van taal en volk, door het nog altijd bestaand gebrek aan feitelijke belangstelling bij vele ambtenaren, omdat in het controleschap nog altijd te weinig wordt gezien eene apostolische functie, last not least door de veelbesproken overkroptheid met schriftelijk of administraftief werk, hoe door deze oorzaken de ambtelijke uitlatingen met betrekking tot het inlandsche landbouwbedrijf altijd zeer middellijk plaats vonden, n.l. door tusschenkomst van inlandsche ambtenaren en gericht tot hoofden en bestuursleden van de inlandsche gemeenten en.... nu is de comedie compleet: De incompetente man zonder een natuurlijk gezag in landbouwzaken, gesecundeerd door een inlandsch ambtenaar, die, om dezelfde en nog andere oorzaken, zoodanig gezag mist, en dorpsbestuurders, die men niet kan of zelfs màg verantwoordelijk stellen voor de vaak voorkomende niet-vervulling van de regeeringswenschen in zake landbouw (uitgezonderd en dan nog zeer beperkt o. a. het wieden) en die zich maar al te goed bewust zijn van hun ontslagen zijn van elke verantwoordelijkheid als die wenschen verkeerd uitkomen of er geen steek van terechtkomt in de praktijk van de inlandsche veldcultuur. Die orders, wenschen, wenken enz. worden dus louter phrasen en praatjes, zonder eenige waarde voor de sawahs; ze zijn reeds verstard in hun waardeloosheid en bespottelijkheid, en doen aan eene goede en groote zaak veel kwaad; ze helpen een wantrouwen, een onverschillige minachting voorbereiden, die zich zal openbaren op onaangename wijze en allerhinderlijkst zijn, als men de juiste baan zal gaan betreden, n. l. een systeem van landbouwkundige voorlichting, waarvan met grond betere vruchten zijn te verwachten. En dit zou dan moeten geschieden door het bezoek van dergelijke permanente landbouwtentoonstellingen of productenmusea; hoe talrijker, hoe beter. En indien zij hand in hand gaan met proef- en modelbedrijven daaraan annex, dan ware dit nog voortreffelijker vooral ook als er bovendien landbouwonderwijs wordt gegeven en als dan later de Europeesche en Inlandsche bestuursambtenaar hunne taak ten opzichte van den landbouw ten uitvoerleggen in aansluiting, in overeenstemming met die musea; hunne mededeelingen gronden op, dan wel bij hunne orders en raadgevingen verwijzen naar de musea en aanverwante instellingen. Het zou al heel vreemd zijn, als het landbouwbedrijf dan *niet* beter zou worden en in zijn verouden toestand van te lage productiviteit zou blijven. Het is overbodig te zeggen, dat men voor een begin die streken zou moeten uitzoeken, waar op Java door overbevolking de strijd om het bestaan het zwaarst geworden en intensieve cultuur dus het noodzakelijkst is; waar extensieve landbouw heerscht, kan er nog 't langst mede gewacht worden, zoo ook in de hoogere streken. Waren wij — 't zij nogmaals gezegd — vóór bijv. 20 à 30 jaren met zulke musea begonnen, we waren thans in 't bezit geweest, op zijn minst, van een waardevol stuk ervaring op dat gebied; we hadden voor de zooveelste maal al leerende zelf geleerd; we waren als landbouwpedagogen geperfectionneerd geworden en hadden zeer stellig het stadium van zoeken en tasten verlaten, en in deze materie meer vasten bodem onder de voet gehad. Gaarne wijzen wij nog op de bekende en zeer gewichtige vraag: of inderdaad door deze maatregelen zooveel voor de vermeerdering van de volkswelvaart zal worden bereikt, n. l. eene vermeerdering geëvenredigd aan de vermeerdering van het product? En dan moet helaas het antwoord luiden: »neen.« Dit zal eerst kunnen luiden: »ja«, als eenige karakterhoedanigheden van den inlander niet meer of slechts zwak, negatief-economisch zullen werken: spilzucht, neiging tot pronk, weelde, feesten, vuurwerk, spel, opschik en d. g. (*), ten tweede: de onveiligheid afneemt, dus de veiligheid van persoon en goed veel meer zal zijn verzekerd — wordt verwezen naar het vroeger omtrent de politie uiteengezette — ten derde door het algemeen worden van de boerenleenbanken, producten-deposito-plaatsen, dessaloemboengs, creditbanken van staat en particulier, afzonderlijk of gecombineerd (en wat deze laatsten betreft, onder speciale voorwaarden opterichten), ten einde geld- en producten-woeker meer en meer te bemoeielijken en allengs geheel onmogelijk te maken.

Wil deze maatregel een noemenswaard nuttig effect hebben, dan moeten de bovengenoemde inrichtingen, niet alleen talrijk zijn, maar ook een talrijke clientèle hebben, zij moeten volksinstellingen worden, zooals de Nederlandsche postspaarbank, de Duitsche Landbouwbanken, waarbij millioenen en milliarden worden verhandeld en gedeponeerd, en niet povere honderd- en duizendtallen van guldens; in het laatste geval is kinderspel, wat in het eerste economisch reuzenwerk is.

Voorbij het museum gingen we de hooge trappen met honderden stoepen opwaarts naar den »Miidera«-tempel, gewijd aan de Godin der Barmhartigheid, Kwannon; de tempel is niet veel zaaks, vergeleken bij wat we reeds gezien hadden, maar zeer oud. Van het tempel-voorplein en vooral van den 30 meter hooger staanden obelisk, heeft men een samenvattend uitzicht over het meer, aan de noordzijde over Hei-zan, dan Hirayama, het eiland Chikubu-shima en achter het hoogland van Echizen en eenige toppen, waarvan de Mikama-Yama denzelfden vorm heeft, maar »in miniatuur«, als den heiligen hoofdberg van Japan, den wereldbekenden Fuji-Yama; van het uitzicht misten we een weinig, omdat het dien dag stofregende. Aan de overzijde ligt het plaatsje Seta, bekend om zijn uitermate lange brug, welke over een arm van het meer is gelegd; op het water bewogen zich tal van kleine zeilvaartuigjes, alle met de vischvangst bezig. Aan de noordzijde gingen we de donkere, hoog begroeide helling af, om te voet door de bouwvelden te wandelen naar het dorpje Karasaki, ook aan het Biwameer gelegen. Daar groeit de reuzenpijnboom, een van de merkwaardigste boomen in de wereld, in omvang stellig de grootste, niet in hoogte, hij is zelfs vrij laag, met 380 takken en de doorsnede van den buitenomtrek van den takkenkring is van O. naar W. 240 v; van N. naar Zuid. 288 v; velen van de takken raken en kruipen over den grond; de boom is oeroud en heilig; vlak bij staat een altaartje, de Karasaki Jinja, volgens shinto-ritus ingericht.

Om 11 uur kwam een klein stoombootje uit het noorden en daarmede voeren wij over het uitermate heldere zeewater naar Otsu terug.

Men moet weten, dat het Biwa-meer hooger ligt dan de stad Kioto, en er van gescheiden is door een of meer bergen, die bij elkaar de afsluiting van den vlakken dalketel vormen, in de wandeling genaamd de vlakte van Kioto. Nu heeft men een kanaaltunnel geboord, bestaande uit drie stukken, die feitelijke tunnels zijn en één er van is bijzonder lang, ongeveer 800 M. Wij voeren dien door en hadden fakkels bij ons, wat ook noodig bleek, daar wij tegenleggers hadden.

Voor de ventilatie zijn er op enkele plaatsen verticale tunnels of schachten geboord, haaks op den kanaaltunnel. Na de drie donkere gedeelten waren we weer in de open lucht, in eene gewone ± 6 m. breede leiding, aan beide kanten gemetseld en waarin het vrij heldere meerwater met zichtbare snelheid voortstroomde; vlug dreven we af en kwamen in minder dan twee uren bij het eindpunt, waar schijnbaar het water ophield, maar feitelijk in reusachtige metalen buizen verdween, het stroomende en vallende water naar eene uitgebreide electrische centrale vervoerende welke de groote stad voor het drijven van den trein, alsook voor verlichting en telefoon van kracht voorziet.

De vrachtvaartuigen, welke door moeten gaan naar Kioto, worden op sleden gezet, die aan kabels zijn gekoppeld en, over rails glijdende, de helling afgaan, om een soort haven-basin te bereiken, van waar zij over andere waterwegen zich verder kunnen verplaatsen; zoo ook omgekeerd. Het was een griezelig-interessante tocht en een technisch werk, waarvan ons de weergade niet door eigen aanschouwing bekend was, met sluizen, schutkolken en sluitkleppen een indrukwekkend geheel van technisch vernuft vormende.

Wij bezichtigden nog een bijzonderheid in den natuurgetrouwen en exacten namaak van een klein deel der mikado verblijven te Nara, waar nl. ongeveer 8 eeuwen vroeger de mikado's resideerden, dus vóórdat Kioto de residentie werd; het is de weergave van den ouden japanschen bouwstijl, welke zoo zeer van de latere bouwwerken verschilt. Dit nagebootste gedeelte had op de tentoonstelling van Osaka in 1903 gestaan en was gereconstrueerd uit teekeningen en beschrijvingen, want van die oude vorstenverblijven is niets meer overgebleven.

Ten slotte bezochten wij nog het keizerlijke kunstmuseum (Teikoku Kiyoto Hakubutsu Kwan) vol houten en bronzen beelden, schilderijen, lakwerk, borduurwerk, porselein, doozen, kroonen, palankijnen, munten, muziekinstrumenten, wapens, manuscripten, kakimono's, kasten, alles oer-japansch, waaraan men zijn hart kan ophalen. Veel moesten wij onbezocht laten, daar onze tijd te beperkt was; Kioto is eene stad, waar men weken zou kunnen vertoeven en iederen dag iets nieuws zien en bewonderen van Boedhabeelden, parken, tuinen, paleizen en tempels; trouwens zeer begrijpelijk in eene keizerstad van 1000 jaar oud, te midden van een beschaafd, actief en kunstvaardig volk. Voor het goed bezichtigen van zulk een rijkdom van kunstschatten heeft men geruimen tijd noodig.

E. S.

(*) Het verwondert ons telkens, wanneer wij, de werkelijk in den regel niet zuinige, feestminnende Europeanen, die uit Indië komen, de spilzucht enz. van den inlander hooren kastijden. Reeds de Romeinen vroegen om: brood en spelen!

Van Vreemde Koloniën.

De gezondheidsdienst in Engelsch-Indië. De *Times* heeft het in haar jongste wekelijksche nummer over de onderzoekingen op hygienisch gebied in Engelsch-Indië. Na te hebben opgemerkt, dat in dit opzicht het verwijt niet kan worden ontgaan, dat onderzoekers naar Europa hebben te gaan om daar de oorzaken te bestudeeren voor de tropische ziekten, die in Indië heerschen, schreef het blad:

In de laatste jaren is een stap voorwaarts gedaan, door de opening van provinciale centra, waar onderzoekingen op kleine schaal worden verricht. Maar ook deze hebben veeleer aan het particulier initiatief dan aan de zorg van het bestuur hun bestaan te danken. Het laboratorium te Agra heeft zijn oprichting aan den bacterioloog Hankin te danken, dat te Grundy in Madras aan overste King, het instituut Pasteur te Kasanli aan het streven van den heer E. Kay Robinson. Dan is er een pest-laboratorium te Bombay, en een bacteriologisch laboratorium verbonden aan het Calcutta Medical College.

Het bestuur van Indië is ten lange leste in staat deze verspreide ondernemingen tot één geheel te vereenigen, door een plan, dat voorziet in de oprichting van een Centraal Instituut voor onderzoekingen, dat al die instellingen controleert en tevens er op zal ingericht zijn, om op groote schaal proeven en onderzoekingen te doen. In de vorige maand werd te Simla het besluit gepubliceert, dat het schema omlijnt hetwelk in November 1904 door den minister voor Indië werd goedgekeurd, en sedert schijnt te zijn aangehouden. totdat daarvoor de noodige fondsen op de begrooting van het loopende jaar waren gebracht. Bedoeld Instituut zal te Kansanli gevestigd zijn, een klein plaatsje in de heuvels, dicht bij den spoorweg naar Simla, vanwaar het gemakkelijk te bereiken is, zoodat de medische en gezondheidsautoriteiten toezicht op de instellingen kunnen oefenen. Het klimaat van Kansanli is gematigd, en in den omtrek over de omringende heuvels verspreid liggen verscheidene Sanatoria waaronder Simla zelf, alle met groote hospitalen. Het instituut Pasteur is daar reeds en overste Semple, die het met zooveel succes heeft bestuurd zal de eerste directeur van het Central Instituut zijn.

Het nieuwe centrale laboratorium zal zich bezighouden met oorspronkelijke onderzoeken, het bereiden van sera voor ziekten onder de menschen, en het kweeken van wetenschappelijke werkers. In de provinciën zullen de bestaande laboratoria blijven werken, terwijl nog een nieuw zal worden in het leven geroepen te Rangoen voor de provincie Birma.

Het indisch gouvernement hoopt door de nieuwe inrichting het onnoodig te maken voor zijne ambtenaren, die zich geroepen voelen voor onderzoekingen op medisch gebied, om naar Europa te gaan, ten einde zich te bekwamen. Het voorziet veeleer, dat vele geleerden uit den vreemde naar Indië zullen komen, die hunne onderzoekingen hadden moeten staken wegens het gemis aan laboratoria ter plaatse zelve, waar de ziekten heerschen, wier verloop en zoo voorts zij tot het voorwerp hunner studiën hadden gemaakt, zoodat ten slotte niet alleen Engelsch-Indië maar heel de wereld van de nieuwe regeling profijt zal trekken.

Het Instituut Pasteur te Kasanli, waarvan hiervoren sprake was, werd in 1893 opgericht, nadat de heer Robinson voornoemd de gemeenteraden van Lahore en Amritsar voor zijn plan had weten te winnen, die daartoe met den maharadja van Patiala geldelijken steun verleenden. De inrichting werd eerst in 1901 door het bestuur overgenomen. Wat de daar behandelde gevallen betreft, zijn de resultaten zeer bevredigend. Van de 612 personen, die daar in één jaar bescherming zochten tegen de gevolgen van dollehondsbeten, waren er slechts 50, die bij de behandeling geen baat vonden en hieronder 4, die te laat gekomen waren, om baat te kunnen vinden. Een enkel instituut voor een land met 300 millioen inwoners is zeker niet te veel, en de aankondiging van de oprichting eerlang van een tweede instituut te Koenoer, voor Zuid-Indië zal dan ook door velen met instemming zijn vernomen. Onverdeelde sympathie is echter niet het deel van deze instellingen in een land, waar de vivisectie om godsdienstige overwegingen bij een groot gedeelte der gemeenschap heftige tegenstanders vindt.

Behalve in dit speciale opzicht valt er over het geheel op het gebied van medische hulp nog veel in Engelsch-Indië te verrichten, evenals zulks in onze aziatische kolonie het geval is, Wel is over het geheel een groote vooruitgang te bespeuren en vermeerderde het aantal ziekeninrichtingen, afgezien van particuliere instellingen van liefdadigheid, in de kolonie gedurende het tijdvak 1891 — 1901 van 1800 tot 3000, en het aantal verpleegdagen der behandelde patienten, de groote massa der niet-opgenomenen medegerekend, van 4 tot 21 millioen, maar toch blijkt genoegzaam uit deze laatste cijfers, dat er nog veel op dit gebied in de kolonie te verrichten valt, voordat europeesche geneeskundige en chirurgische hulp binnen het bereik van een belangrijk deel der enorme inlandsche bevolking zal zijn gebracht.

Tout comme chez nous, dus! Wanneer we nu maar bij de aan te brengen verbeteringen gelijken tred houden met de anderen, zoo mogelijk dezen voorbij streven.

De handel van Manilla. Zooals Ireland in zijne beschouwingen over het amerikaansch bestuur op de Filippijnen opmerkte, worden groote sommen aangewend om de haven van Manilla te verbeteren, zonder dat zulks van eenigen invloed schijnt te zijn op het verkeer in die haven.

De handel van Manilla kwijnt en er zal nog heel wat moeten gebeuren voordat de profetie van den Franschman Mallat: »dat de archipel bestemd is om een overheerschenden invloed uit te oefenen op het Oosten«, tot werkelijkheid zal zijn geworden.

In hun *Commercial Progress in the Philippines* deden de heeren Regidor en Mason onlangs uit komen hoe de zelfzuchtige politiek van Spanje de vreemde handelaren ontmoedigde en uit de kolonie dreef, om te Hongkong en Singapore te vinden, wat zij te Manilla hadden gezocht, en hoe de Amerikanen nu in het voetspoor van hunne voorgangers schijnen te willen treden.

»De Filippijnen beschikken over het noodige materiaal, en de Amerikanen over de vereischte bekwaamheid en energie om deze eilanden tot bloei te brengen. Het schijnt dwaas te onderstellen dat het eenige, wat Manilla in den weg staat om de voornaamste haven in het verre Oosten te worden zoude wezen een strekking aan amerikaanschen kant om in de oude leer van Spanje te vervallen, dat tot zelfbehoud der moederlandsche nijverheid de voorspoed op de Filippijnen moet worden tegengegaan. En toch: wat anders is de bedoeling der weigering om aan den archipel den vrijen handel toe te staan, en van den wensch van amerikaansche zijde om de producten der Filippijnen uit de Vereenigde Staten te houden, en wat er nog ingevoerd wordt uitsluitend door schepen onder amerikaansche vlag te doen overbrengen? Zal de ironie van het noodlot zelfs voor de Amerikanen te sterk blijken en moet de ontwikkeling van den filippijnschen handel voor altijd worden vernietigd? Men zou moeten aannemen dat de geschiedenis van den handel onder spaansch bewind te duidelijk op een onvermijdelijke ramp wijst, om Amerika toe te staan het voorbeeld van Spanje te volgen, en toch zijn de eerste stappen op dien weg gezet door het betoog der amerikaansche protectionnisten tegen filippijnschen mededinging«.

De spaansche politiek is echter niet altijd vijandig geweest aan deelneming van vreemdelingen aan den filippijnschen handel. Toen na de verschillende oorlogen, die aan de opening der chineesche verdragshavens en den afstand van Hongkong aan Engeland voorafgingen, de handel van Manilla geheel dreigde te verloopen, werd don Sinibaldo de Mas, de latere Spaansche gezant te Peking, door de regeering in commissie benoemd, om middelen te beramen ten einde aan de grieven van den handel te gemoet te komen. Verschillende door hem aanbevolen maatregelen, die door de regeering werden overgenomen, door de opening van andere havens behalve Manilla in den archipel, afschaffing van het tabaksmonopolie en aanmoediging van immigratie, werden al spoedig verrassende resultaten verkregen en het waren voornamelijk de Amerikanen, die daarvan voordeel trokken, waar de superintendent van den dienst der in- en uitvoerrechten te Manilla een jaar na de invoering der voorgestelde hervormingen in zijn verslag meldde dat de amerikaansche handel met meer dan een derde van de totale waarde van den uitvoer, de eerste plaats innam onder de kooplieden van vreemde nationaliteit te Manilla, terwijl de tonnenmaat der aldaar in- en uitgeklaarde schepen onder amerikaansche vlag die der engelsche en spaansche vaartuigen, te zamen gerekend, verre overtrof.

Waar het nu bekend is dat vóór de amerikaansche occupatie de groote grief van den handel te Manilla tegen het spaansch bewind lag in den voortdurenden toestand van onrust in den archipel, en niet zoo zeer in de belemmerende bepalingen, is het zeker te verwonderen, dat de amerikaansche handel niet meer munt heeft weten te slaan uit de eens alles overheerschende stelling ten tijde nog van het spaansch bewind.

We hebben echter niet lang geleden den amerikaanschen consul te Batavia zijn landslieden de les zien lezen over hun gering begrip van zaken doen in den vreemde, waardoor zij zich b. v. in Nederlandsch-Indië de loef laten afsteken door concurrenten van andere nationaliteiten, die in dat opzicht wat meer coulant zijn. Het blijkt echter dat amerikaansche exporteurs al even weinig toeschietelijk zijn tegenover den importeur in de eigen kolonie. De heer Shiley van het handelsmuseum der Philippijnen heeft toch een paar maanden geleden aan den minister van handel en arbeid te Washington in overweging gegeven, den amerikaanschen export-handel voor te houden om wat liberaler in zijn opvattingen te worden. De amerikaansche exporteur verlangt de helft van de waarde bij de bestelling en betaling van de andere helft bij levering der goederen te Manilla. Daar tusschen bestelling en levering dikwerf eenige maanden verloopen, gaat op die wijze heel wat aan rente voor de importeurs verloren, die daarom liever bij duitsche en engelsche firma's aankloppen, welke van drie tot zes maanden crediet geven en daar wel bij varen.

Om nu op het werk van die heeren Regidor en Mason terug te komen, zij hieraan ontleend dat huns inziens een ernstige belemmering van den vooruitgang van den handel in het algemeen op de Philippijnen, en van de vorderingen der amerikaansche belangen in het bijzonder zou worden uit den weg geruimd, door eene crediet-instelling op amerikaanschen grondslag. Op het oogenblik zijn de bestaande bank-instellingen te Manilla over het geheel niet dienstig aan de bevordering der amerikaansche belangen, maar werken zij integendeel den engelschen en spaanschen invloed in de hand. Hiertegen behoort een dam te worden opgeworpen, waartoe een beroep zal moeten gedaan worden op het amerikaansch kapitaal. Met zulk een financieele hulp en het openen van de amerikaansche markten voor de Philippijnsche producten, achten meergemelde schrijvers den handel en het voortbestaan van den amerikaanschen invloed in den archipel voor altijd verzekerd.

Voornaamste inhoud van Nederlandsche Tijdschriften over Oost- en West-Indië.

Weekblad voor Indië. 2de jaarg. No. 9.

Een kijkje op de Indische Maatschappij van een honderd jaar geleden, door Th. P. H. Prick van Wely. — Belangrijke publicaties I (het boek van Berlage over bouw- en meubelkunst), door Corry van Bruggen. — De tocht van de Colonne-Colijn naar Boven-Singkel en de Alas- en Gajolanden (21 Oct. 1904—6 Maart 1905) I: naar het Bataksche Lhassa (met kaart en foto's). — Niet-alledaagsche motorreis over Java, door W. van Delft. — Indische boosdoeners, door Auditor. — Uit het donkerste Rusland (vervolg). — Enz.

Tijdschrift voor Nijverheid en Landbouw in Ned.-Indië. Juni 1905.

Roeland Jan Bouricuis †. — Millioenen-phantasiën van een outsider (IV), door P. J. F. van Heutsz. — Ons vaderlijk gouvernement en de petroleum, door M. — Over den middenstand en zijn krediet, door C. A. Wienecke. — De Nederlandsche Kamer van Koophandel voor Australasia. — Mijnbouw-vergunningen in landschappen met zelfbestuur. — Europeesche houtmarkt. — Producten en wisselkoersen over Mei 1905. — Persoverzicht. — Notulen van de Algem. Verg. der Bataviasche Landbouw-vereeniging van 20 Mei 1905. — Eenige cijfers omtrent de handelsvloten der wereld.

Mededeelingen van het Ned. Zendel. genootschap. 1905. No. 2.

Gebruiken der Bataks in het maatschappelijk leven (vervolg), door J. H. Meerwaldt. — Javaansche verhalen, door S. Luinenburg. — Het gouden jubileum van H. Rooker te Tondano, door J. Louwerier. — De zending in Posso in 1904, door Alb. C. Kruijt. — Mijn eerste ervaringen in Posso in 1904, door Ph. H. C. Hofmann.

Eigen Haard. 29 Juli 1905.

Nieuw Guinea-Expeditie. Fragmenten, door J. Jo de V. (met afbeeldingen).

De Indische Mercuur. 1 Augustus 1905. No. 31.

Een schaduwboom (Deguelia microphylla). — De haustoria aan de wortels van den Sandelboom, door A. H. B. — Kina en kininie, door L. L. A. Maurenbrecher. — Manilla-Hennep (Abaca) (vervolg). — De landbouw van Curaçao en zijne toekomst, door R. H. Rijkens (vervolg). — Eene bijdrage tot de geschiedenis van den koffiehandel (vervolg). — Verslagen van Maatschappijen. Enz.

English Lessons
by Mr. E. HAYWARD,
16 v. Merlenstraat Den Haag.
Inlichtingen te bekomen bij de Uitgevers van dit blad.

Jac. v. d. HAAGEN
Nieuwstraat 10a, den Haag.
Gazelle Rijwielen en Onderdeelen
Fabriceert RIJWIELEN volgens alle MODELLEN en maten. Fittings naar verkiezing.
BONDS-Rijwiel en Motorhersteller.

WERKTUIGKUNDIG EN ELECTROTECHNISCH BUREAU.
Handel in OPEL-RIJWIELEN.
L. M. VAN TETTERODE & Co.
Tasmanstraat 104.
bij de Prins Hendrikstraat. — DEN HAAG.

Broodfabriek „DE ZEEUW", JACOB CATSSTRAAT 182—210.
***Specialiteit in* BRUINBROOD,**
Systeem Dr. ALLINSON.
TELEFOON 1046. **B. HUS.**
N.B. In December wordt aan de verbruikers **15 procent** uitbetaald.

J. M. RIEL,
Hemsterhuisstraat 72.
Drogerijen, Specerijen, Chemicaliën, Verfwaren, Lakken en Vernissen.
SPONZEN en ZEEMEN.

Brückel Mutzenbach
Veenestraat 22, hoek Kettingstraat,
's GRAVENHAGE.
Toiletartikelen, Kramerijen, enz.

VLEESCHHOUWERIJ van
Gebrs. de Zwaan,
HOFLEVERANCIERS.
WAGENSTRAAT 37. Teleph. 849. 's-GRAVENHAGE.
Bevelen zich beleefdelijk aan voor de levering van eerste kwaliteit **Rund-, Kalfs- en Lamsvleesch.**

J. A. VAN DE LAAK.
71 Wagenstraat 71,
Den Haag.
Uitgebreid Magazijn van alle soorten Borstelwaren, Galanteriën en Kinderspeelgoed.

J. C. FERON,
MAGAZIJN VAN MEUBELEN EN SPIEGELS.
Behangerij en Stoffeerderij.
VEENKADE 6. —.DEN HAAG.

J. W. POULUS,
Vlamingstraat 49, DEN HAAG.
Magazijn van GOUD, ZILVER en HORLOGES.
Speciaal Atelier tot het repareeren van alle mogelijke artikelen, als: **Goud, Zilver,** fijne **Nikkelwaren, Horloges,** enz. enz., tegen uiterst billijke prijzen.

COMPAGNIE BORDELAISE
Lange Poten 23.
Pilsener Urquel.
Wijnen en Gedistilleerd.

Fr, POSTMA
TASMANSTRAAT 164.
PIANO- en ORGELMAGAZIJN.
Solied adres voor stemmen.
Speciale inrichting voor reparatie.
VERHUREN en INRUILEN.

A. G. AUDIER.
Sigarenhandel.
PRINSESTRAAT 134,
Hoek NOORDWAL.

Manufacturen en Dames-Confectie.
Magazijn „Prins Maurits"
PIET HEINSTRAAT 113.
Specialiteit in WITTE GOEDEREN.
Telephoon 4063.

Koninklijke Brood- en Beschuitfabriek, LENSVELT NICOLA,
DEN HAAG. TELEFOON No. 2531. VEENESTRAAT 23.
Luncheon room.
KOFFIE. — THEE. — CHOCOLADE.

Sigaren en Sigaretten
Magazijn „WILHELMINA",
Gedempte Burgwal 39,
Den Haag.
Monsters worden gratis en franco op aanvrage toegezonden.

Wed. S. CALFF.
PASSAGE 41 ROTONDE DEN HAAG.
Soliedste adres van Dames-, Heeren- en Kinderschoeisel, Kousen en Heeren Sokken. Specialiteit in Militaire Handschoenen. Atelier voor reparatie en maatwerk.

's-Gravenhaagsche Kofferfabriek
TASMANSTRAAT 72.
BESTE en GOEDKOOPSTE adres voor alle soorten Hand-, Reis-, Hut-, Mail- en Dienstbodenkoffers.
Alle reparatiën worden spoedig en net afgeleverd.
Aanbevelend **F. W. P. D. TOONEN**

Atelier voor Reparatiën.
Goud, Zilver, Diamant en Horloges,
J. L. BERNHARDI Jr.
Vlamingstraat 11. Den Haag,
tegenover de Fransche Bazar.

Firma D. SCHERRENBERG,
NIEUWE MOLSTRAAT 27.
Papierhandel, Stoom Papieren zakkenfabriek en Drukkerij.
Afdeeling inkoop van oud papier enz.
NIEUWE MOLSTRAAT 44.
TELEFOON 928.

De Goedkoope Winkel van
H. DE LA COURT,
Hemsterhuisstraat 183.
in Drogerijen, Chemicaliën en Wasartikelen.

J. DRIESSEN.
Poelier.
PARKSTRAAT 19. DEN HAAG.
Telefoon 3102.

BROOD-, BESCHUIT EN KOEKBAKKERIJ
Witte de Withstr. 18 's-Gravenhage.
Dagelijks versche ZOUTE BOLLEN, KRAKELINGEN en ZOUTESTENGELS.
Wed. W. Bakker-Maas, v.h. J. J. Bakker.
Hofleverancier.

„A la Parisienne."
J. KROGER. SPUISTRAAT 32. DEN HAAG.
3de huis van af de Passage.
Dames en Kinderkleeding.
SPECIALITEIT REFORMKLEEDING.
CHIQUE COUPE. ACCURATE BEWERKING.

E. HASE
SPUI 25a.
Pelterijen en Heerenhoeden
Sportpetten en kinderhoeden.

G. M. WATERREUS.
Piet Heinstraat 133.
BESTE en GOEDKOOPSTE adres voor Indische Ingrediënten, Speciaal voor de **RIJSTTAFEL.**
Vraagt Prijscourant. Telefoon 1736.

JOHAN DELBOY.
Coiffeur. Bankastraat 6.
Salons voor Dames en Heeren.
Magazijn van Parfumeriën enz.
Merang des Indes, 50 Cts. per flesch.

Wed. I. HOEK & Zonen
Visch-, Wild-, Fruit- en Comestibleshandel
2 Vos in Tuinstraat 2,
s'-Gravenhage,
Telef. Interc. 675. Verzending naar Oost- en West-Indië.

H. ISERIEF & Zonen.
Plein hoek Korte Poten 1--3.
Lingeriën. — Corsets.
Uitzetten. — Luiermanden.

T.H, v. WESSEL,
Sigaren Magazijn
DE INDISCHE WIJK
Bankastraat 20a, Den Haag.

Vins de Bourgogne
Lupé Chôlet
Cave chez: Mr. P. J. Schretlen
export. négt en vins.
Korte Houtstraat 33, Telef. 223.

American Lunch-Room.
Café-Restaurant Bodega
Spijskaart met groote verscheidenheid.
Spuistraat 12. Den Haag.

L. H. A. STEVENS.

VAN VEEN'S Theesalon.
'S-GRAVENHAGE — PLAATS 33.
THEE, KOFFIE, GEMBER, SOJA, enz.
Jap. en Chin. Kunstvoorwerpen.

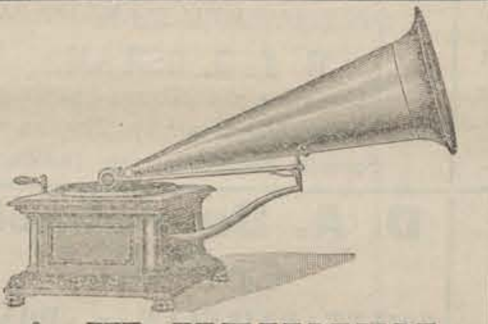
MAISON THEODOOR.
Th. A. J. HUIJNINK.
Salon pour la coupe des cheveux et barbe.
Specialité pour des articles de toilet.
Hofstraat 7. La Haye.

A. A. BOLT,
Confiseur, Patissier. — HOFLEVERANCIER.
BANKASTRAAT 4f, 4c, 4d, 4e.
Echte Indische Spekkoek.
Ook verkrijgbaar in „BOEATAN," Plaats 9.

MAGAZIJN van
RIJWIELEN, ONDERDEELEN,
en **Sportartikelen.**
1e Klas Reparatie-Inrichting.
Aanbevelend,
JOSEPH VAN BOMMEL,
Agent der GLOBE RIJWIELEN,
Dennenweg 17a, Den Haag, (hoek Spekstraat).

J. B. Benner,
HOFLEVERANCIER.
79 NOORDEINDE 79.
Piano's en Orgels.

A. B. Brons.
Behanger, Stoffeerder en Beddenmaker,
Fluweelen Burgwal 9, Den Haag.
Solide afwerking Billijke prijzen.

A. W. HEIJNEN
Noordeinde 48, Den Haag.
Hoofdagentschap voor Den Haag en Omstreken van de
ODEON SPREEK-ZING-MACHINE.
Odéonplaten worden aan twee kanten bespeeld.

Heeren hoedenmagazijn
Jean Meyer.
Passage 49--51--52.

M. J. Meijsen,
Confiseur, Patissier, Glacier, Cuisinier.
PIET HEINSTRAAT No. 110.
— — — *Telephoon* 1744. — — —
Levering van koude en warme Schotels.
Dejeuners. — Diners. — Soupers.

Gevestigd sedert 1880. — BEKROOND 1886.
KOFFERFABRIEK
Wed. F. K. N. BORN & Zn.
Fabriek en magazijn van Koffers, tasschen en lederwaren.
Fabriek WESTERBAANSTRAAT 1 E.
Magazijn VEENKADE 44a, hoek Westerbaanstraat.

Coiffeur. Maison Elsevier. Parfumeur.
29, BUITENHOF
(vis à vis de la vieille prison)
LA HAYE. Téléphone No. 3386.
Salon de Coiffure de Premier Ordre.
Procédé Antiseptique.
Parfumerie et Brosserie Française et Anglaise.
Grand choix d'éponges.

Firma A. L. J. & W. DE HAAS,
Vleeschhouwers. — Hofleveranciers.
35 Wagenstraat.
Hoogste onderscheiding Prix d'Excellence Zilveren Medaille v/h. Gem. Bestuur van den Haag.

Stoffeerderij, Bedden- en Meubelmakerij
Opgericht 1875.

M. C. Kreeft,
Wijd Achterom 113. *Den Haag.*
Werkplaatsen Hofspui 5*B.*
— — COMPLEETE MEUBILEERING. — —

KLEEDERMAKERIJ
VAN
P. F. J. VAN ZUIJLEN,
PIET-HEINSTRAAT 55.
Soliede stoffen goedpassende Coupe.
Billijke prijzen.

WESTEINDE 337.
Magazijn van Spiegels en Schilderijen.
PORTRETLIJSTEN en MORASTANDEN
in alle maten.
Alle soorten ENCADREMENTEN.
A. C. DE ROOS.

Firma P. J. KOK.
Dag. Groenmarkt 38.
TELEPHOON 2508.
Spekslagerij en handel in uitsluitend 1ste kwaliteit fijne vleeschwaren.

G. BULTÉ.
Sedert 1893 gevestigd
16 Witte de Withstraat 16.
Manufacturen, gemaakte en gebreide goederen, zeil, dekens, enz. enz.
Groote sorteering, goedkoopste prijzen, stalen op aanvrage p. o.

Confiserie, Chocolaterie PASSAGE 30
Groote sorteering TABLETTEN van de eerste binnen- en buitenlandsche huizen.
Karstel's Florabonbons, Rumboonen, Moccaboonen enz.
Prima Cacaopoeders van Van Houten, Karstel, Suchard enz.

Gebr. van de Water
104 Witte de Withstr.
HANDEL IN
Roomboter, Kaas, Eieren en
Fijne Vleeschwaren.
Franco aan huis bezorgen.

OPGERICHT 1820.
Erve J. v. d. BERGH
Hofleveranciers,
Nieuwstraat 9.
Specialiteit in
Fijne Java koffies, Java en China Theëen.

J. KNEGTEL
IN
Gedistilleerd, Wijnen en Likeuren
Bierbottelarij.
SPECIALITEIT IN COGNAC.
Bankastraat 91. Den Haag

Dick's
DAMPPROOF BOOT & SHOES
Are Superior to all others.
Spuistraat 4. } den Haag.
Piet Heinstraat 20. } Telef. 3332.

Handel in Koloniale Waren en Comestibles.
Indische Ingrediënten.
Speciaal adres voor diverse soorten
prima Java Theeën.
DANCKERTSSTRAAT 43, bij de Groot Hertoginnelaan.
TELEPHOON 3361. PUBLIEK STATION.

L. van Gasteren, Westeinde 351.
Prachtige verb. Singer hoogarmmachine van f 47,50 nu contant f 25.
Gebruikte van af f 6.
Reparatiën spoedig en billijk.
Alle Onderdeelen verkrijgbaar tegen geringen prijs.

Wijnhandel.
J. R. SNOECK HENKEMANS,
Firma VOSS & Co.,
'S GRAVENHAGE. — — — LAAN 10.
Telephoon 1973.
Vraagt de prijscourant.

S. NETTO,
Firma H. P. v. d. BURGH & Zn.,
WITTE DE WITHSTRAAT **36,**
DEN HAAG.
Hoeden, Petten en Heeren Mode-Magazijn
Overhemden op maat, Fantasie Vesten.

Fabriek van Kantoorboeken
H. J. van Bukel,
NIEUWE MOLSTRAAT 50.
Alle soorten van Bindwerk, Etui- en Cartonnagewerk. Opplakken en Vernissen van Landkaarten.
Nette afwerking. Billijke prijzen.

G. J. HEEMSKERK,
Obrechtstraat 198, *hoek Reinkenstraat.*
KOLONIALE WAREN, COMESTIBLES.
Chocolade-Suikerwerken.
SAMBALLANS EN DIVERSEN.
Thuére en Papandajanthee.

SIGARENHANDEL.
H. L. VAN RIJSWIJK,
Passage 40, — Rotonde,
DEN HAAG.
Speciale blikken verpakking voor OOST- en WEST-INDIEN.

F. HINTZE, Spuistraat 60.
Kunst- en ivoordraaier.
Specialiateit in tabaks-, sigaren- en sigarettenpijpen. Wandelstokken.
Atelier voor reparatie van waaiers, ivoor, parelmoer en schildpad.
— — — Opmaken van horens. — — —

J. H. F. LEMPERS,
SPUISTRAAT 68, *'s-GRAVENHAGE.*
Grootste sorteering in
Chineesch, Japansch, Porcelein en Delftsch Aardewerk en Luxe-Artikelen.

PAUL C. KAISER,
— FABRIEK, ELANDSTRAAT 94. —
Prinsestraat 66,
Elandstraat 94a,
Weimarstraat 35,
Heerengracht 24,
Valeriusstraat hoek Dunklerstraat,
levert alle soorten brood van de beste hoedanigheid

H. VAN DE WATER Jzn.,
DEN HAAG.
FREDERIKSTRAAT 18,
KONINGSTRAAT **16.**
Goedkoopste adressen voor beslist 1e kwaliteit
BOTER, KAAS, EIEREN en VLEESCHWAREN.

Het materiaal der
KRUMEICH'S INMAAKPOTTEN
is het Hygiënisch volmaakte en vrijwaart den inhoud tegen lucht en temperatuurwisseling.
Men vrage beschrijving.
Hofleverancier. **H. HEIJNEN. Telef. 1174. Hofspui 109.**
Magazijn van Huishoudelijke Artikelen.

F. HAPPEL, Drogist
Iste Wagenstraat 63. DEN HAAG.
Drogerijen, Chemicaliën, Binnen- en Buitenlandsche Geneesmiddelen, Zeepen, Eau de Cologne enz.
Specialiteit: Happel's beroemd eksteroogen- en huideelt-tinctuur f 0.40 per flacon franco p. p. na ontvangst van postwissel ad f 0.50.

J. J. REESER
Piet Heinstraat 116
Elandstraat 85 en 86.
Serre-Ameublementen.

Allright Rijwielen.
„Centaur" „
„Trio" „
Motorrijwielen.
Automobielen.
Sportartikelen.
Ph. Krönig, Reinkenstraat.

G. Raumann & Co.
Boekhorststraat 22, den Haag.
MAGAZIJN van
Galanteriën, Kramerijen, Speelgoederen,
SCHOOL- en SCHRIJFBEHOEFTEN
Staalwerken, Schoonmaak-Artikelen, enz. enz.
EN GROS. EN DETAIL.

Modes
C. SAAN, Zoutmànstraat 5.
MAGAZIJN van
gegarneerde Dames- en Kinderhoeden,
Voiles, Linten en Bloemen.

C. DONKER,
Telefoon 55. HOFSTRAAT **5** 's Gravenhage
Hoofd-Agent voor Nederland van de
WAFFENRAD RIJWIELEN,
uit de beroemde gewerenfabriek te Steyr, Oostenrijk.
PROPATRIA RIJWIELEN.

J. C. VAN LEEUWEN.
Tabak, Sigaren en Sigaretten Magazijn.
Nieuw Duinoord
Valeriusstraat 88

PIANO- & ORGELMAGAZIJN
D. SENTEUR
Hofstraat 3 'S-GRAVENHAGE
VERKOOPEN, VERHUREN,
STEMMEN EN REPAREEREN.

DE KINDERWINKEL.
Specialiteit in Kinderhoeden,
Mantels, Jurken enz. enz.
Levering van compleete Luiermanden.
J. T. H. VRIES. Schoolstraat 32.

P. H. SAP,
Assistent-Apotheker en Gediplomeerd Drogist.
TROMPSTRAAT 218, — Den Haag.
HANDEL IN
Medicinale en Toilet ZEEPEN,
Medicinale en Minerale WATEREN.
EAU DE COLOGNE.

MANDEN- EN STOELENFABRIEK
van **N. GERRITSMA,**
VAN DIEMENSTRAAT 82,
is het voordeeligst Adres voor Duinoord en omstreken. Reparatiën spoedig, net en billijk.
Reiskoffers. Stoelenmatten.

N. A. de Bénis
Coiffeur Posticheur.
Theresiastraat 102, **hoek Mariastraat**
DEN HAAG.